

É. BLUME; V BOŽIČNI NOČI.

A. AŠKERC:

NESMRTNOST.

(Indska legenda.)

Pa rekel kraljevič Kalama je očetu:
„Veličanstvo! Dobri, zlati oče moj!
Srcé ne da miru mi več. Jaz grem po svetu...
Daj na pot neznano blagoslov mi svoj!“

„Kam hočeš sinko moj, kam? Romati v tujino
mika te, mladenič neizkušeni? Pokaj?
In hočeš zapustiti mene starčka in družino?
Veš li, če povrneš se domov še kdaj?“

„Nesmrtnosti grem iskat, oče! Če jo najdem,
pa povrnem k tebi srečen se domov
čez sedem let. A če ne najdem je in zajdem,
nikdar več ne pridem ti pod rojstni krov!“

In seže mladi kraljevič v rokó očetu,
odpotuje sam na daljno tujo pot.
Nesmrtnosti gre iskat po širokem svetu.
Kje jo najde? Kod za njo naj hodi, kod?

Po cesti roma kraljevič... In kaj zagleda?
V zemlji do pasú vkopan stoji fakir,
prikazen žalostna, polmrtva. suha, bleda,
in z obličja možu sije briček mir.

„Pokaj tako se pokoriš, puščavnik sveti?
Kaj stojiš ob cesti, brat nesrečni moj?“
„Pokaj? Če češ nesmrtno tudi ti živeti,
pa še ti tako, popotnik, z mano stoj!“

Nesmrtnost! To je? Res? Kalama ga posluša
pa zakoplje se ob javni cesti tam.
Posnemati soseda z resno voljo skuša.
Po fakirsko začne se postiti sam.

Valijo mimo se po poti karavane.
Kraljevič Kalama do pasú zasut
bori se za nesmrtnost svojo in ne gane
se, čeprav mu boj s narodo trd je, krut.

Za dnevom dan pokore grozne mu preteče.
Luna se na nebu trikrat pomladí.
In kraljevič-fakir se razsrđi in reče:
„Norec je, kdor živ tu zakopan stoji!“

„Bedak je, kdor nesmrtnost hotel bi doseči
s samomorom! Da, bedak, ne modrijan!
In kraljevič uide brž fakirski ječi
in odroma dalje v svet še tisti dan.“

Pa sreča četo oboroženih vojakov,
ki korakajo veseli v ljuti boj...
„Mladenič! Ako miče slava te junakov,
pojdi z nami! Jaz sem sam vrhovni voj!“

In kadar dokončana vojska bo krvava,
z lovorjem ovenča nas zmagalce dom!
Nesmrtnost čaka te in čaka večna slava!
Pojdi z nami, korenjak, med bojni grom!“

Nesmrtnost! O, beseda omamljiva, sveta!
Kakor klic se zdi Kalami iz nebes...
Nesmrtnost spet se mu ponuja in obeta!
Ves navdušen plane zanjo v bojni ples.

Najhrabrejši med vsemi kraljevič bori se.
Kakor lev napada in preganja noč in dan
sovražne vrste. Ne umiče, ne boji se,
dokler ni nasprotnik zadnji pokončan.

Kako slavijo ga zmagalca in heroja!
O, kako teko naproti mu ljudje!
Kako pozdravlja množica ga zdaj brez broja!
Kak od ust do ust njegovo gre imé!

„Pozdravljen, kraljevič, pozdravljen! Tvoje delo
večno je! Nesmrtno tvoje je imé!
V analah domovine večno bo živelo!
Čas ne zbríše slavne zmage tvoje dne!“

Kalama sliši, kaj hvaležno ljudstvo pravi.
Vidi svoj triumf pa ga do dna srcá
je sram in sam pri sebi smeje se tej slavi,
svojega junaštva britko se kesá . . .

„O, ta prevara! Zašel s pravega sem pota!
Za ime prelival torej tam sem kri!?
Da bi ime mi ne umrlo?! Kaka zmeta!
Ah, zato pobil sem toliko ljudi!”

„Ne, ne! Jaz sam, jaz sam nesmrtno čem živeti!
Ni dovolj, če ne umrje mi imé!
Osebe moje bistvo — to ne sme umreti!
Pravo to nesmrtnost — kje jo najdem, kje?”

Pristudi kraljeviču se triumf junaški,
ki slavi ga ž njim za zmago plitvi svet.
In mahoma ostavi tabor svoj vojaški,
ideala svojega gre dalje iskat spet.

Potuje, tava križem po neznanem kraju,
roma kraljevič po svetu noč in dan.
Priroma k sveti Gangi. Sredi palm ko v raj
sprejme ga pod streho svojo star brahman.

Učen, pobožen mož Kalamov je gostitelj.
Iz življenja in iz knjig veliko ve.
Pa pogovarjata učenec in učitelj
o modrosti se, pod palmami sedé.

Zamišljena oba tako vsak dan sedita,
o nesmrtnosti se pomenkavata.
Beseda prenektera pade duhovita,
ko problem globoki razvozlavata.

In mimo njiju teče sveta Ganga tiba,
in nad njima palmov gosti gaj šumi
pa niha listje svoje, kedar veter piha.
Modrijanoma domača streže hči.

Brahmana starega to krasna hči je mlada.
Na samoti se razvil ji je lepote cvet.
Kako devica vidi kraljeviča rada!
Na skrivaj srečava jima se pogled.

In teče mimo gaja, teče Ganga sveta.
In za dnevom naglo teče mimo dan.
In kraljevič ne ve, so meseci al leta,
kar sprejel ga v hišo stari je brahman.

Čedalje bolj zamišljen je učenec mladi.
Često se utrga mu besede vez.
In zadovoljen si učitelj brado gladi:
„Princ, napredek tvoj me veseli zares!”

„Pogrezaš se v modrosti tajne globočine!
Kmalu, vidim, najdeš vrata v sveti hram . . .
Naprej! Resnica skoro ti zasine!
Kaj nesmrtnost je, to zveš, moj sinko, sam!”

In Ganga tiha teče . . . Modreca sedita
v gaju palmovem in premišljujeta
življenja vprašanja globoka, tajnovita
tam pretresata jih, in rešujeta . . .

Čedalje bolj raztresen je učenec mladi
med razgovori . . . In tisti lepi dan
sedi sam v gaju palmovem, si sivo brado gladi
žalosten, obupen stari modrijan.

Odšel je kraljevič po noči brez slovesa!
Ž njim ušla edinica je, lepa hči!
Brahman sedi zamišljen . . . O, kako pretresa
ga usode vdar! Kako ga to boli!

Zaman ozira starec se po Gange bregu
in zaman za njima kliče na vso moč:
„Kdo videl je zaljubljenca na drznem begu?
Kdo ju srečal? Nihče! Vzela ju je noč . . .

„Nesmrtnosti ta kraljevič po svetu išče?!
Kaj še! Kaj še! Pustolovec je, slepar,
ne modrijan! Ta svet mu je prijetno zabavišče!
Le dekleta mlada lepa so mu mar!”

Nesrečni starec toži, palme pa šumijo
nad kolibo. Sveta Ganga teče v ocean.
Valovi časa nagli tudi se valijo . . .
Kraljevič prispel domov je tisti dan.

In z ženo in pa s sinčkom stopi v grad k očetu
pa mu reče: „Veličanstvo, oče moj!
Zaman potóval nisem po širokem svetu.
Našel sem nesmrtnost, našel vzor sem svoj!

„Ljubezen je nesmrtnost! Druge ni nobene!
To na potovanju našel sem skrivnost
po zmotah dolgih sam. Ljubezen moje žene
mi čez smrtnosti prepad je zlati most!

„Nesmrtnosti nikoli jeden ne doseže!
Vselej moreta dospeti le po dva
črez most, ki z bregom breg nasprotni večni veže.
Najglobočji to misterij je svetá!

„Moj sin — ni živo li nadaljevanje mene?
Sin moj — ni on jaz? Ni li on živi sad
ljubezni moje in pa te-le moje žene?
Ta sin dviga me v nesmrtnost črez prepad“ . . .

„Ljubezen je nesmrtnost!“ Stari kralj povzame sinove besede. Skliče ves svoj dvor pred tron. Kalamo tam poljubi in objame pa nagovori ministrov, boncev zbor:

„Ljubezen je nesmrtnost! Slišite novico, ki prinesel nam jo je moj dragi sin? Le vtisnite sedaj veliko to resnico sebi in pa ljudstvu mojemu v spomin!

„Ljubezen je nesmrtnost! Brž po vsej očini naj razširi se o nauku veselem glas! Oznanjajte po vsej ga moji kraljevini! To današnji moj vam novi je ukaz!“

MILAN PUGELJ:

MLADI LJUDJE.

I.
Lep zimski dan je, ves je jasen in čist, nobenega oblaka ni na nebu; solnce se plazi ob robu obzorja in obseva snežno odejo, ki pokriva zemljo in se svetlika pod svetlimi žarki v tisočernih srebrnih iskrah. Tuintam sredi ravnine, na vrhu holma, ki se dviga iz nje, ob vznožju rebri, ki se boči na desno in v daljavi proti hribovju, stoji drevo; črno in golo moli iz beline, ponekod samo, ponekod v družbi enako ogoljenega grmovja. Po cesti, ki teče sredi polj, zavija v hrib in proti gozdu, drče od časa do časa sani, tiho kakor ptica letijo, samo kraguljčki jih oznanjajo, nekako udušen topot konjskih kopit ob zamrznjeni sanec, pok biča, ki ga vihti voznik nad okroglim konjičem.

Modrijanka, priletna in premožna kmetica, stopa naglo navkreber; pozna se ji, da je namenjena na nujno in dolgo pot. Neumorno hiti prebirati korake. Oblečena je nedeljsko, svetločno in kosmato kočmajko ima na sebi, ki gleda spredaj na prsi na plano, s sivo in veliko zimsko ruto je ogrnjena, z desnico jo stiska k pasu, v levici drži belo culo s pogačo in zeleno in prostorno steklenico domačega in okusnega žganja. Temno, z zelenimi pičicami in vejicami popisano krilo ima izpodrecano, dvoje močnih meč se premika enakomerno pod njim, noge tiče v visokopetih čevljih, ki jih lepoticijo spredaj v dveh vodoravnih vrstah svetli medeni gumbi.

Po postavi je močna in čokata, njen obraz je rdeč, okoli oči naguban, moder in resen in skoraj moški. Rjave in žive oči begajo po cesti, ki se zavija pred njo preko hriba, po grmovju, ki raste ob obeh straneh, po dalji, ki se pne tja do obzorja in tam izginja, prehaja v nekakšno belo morje.

Vidi se ji, da misli. Vse do zadnjih let se ji je godilo dobro na svetu, malo nesreč je prišlo nad hišo, zdelo se je, kakor da bi plaval nad njo poseben blagoslov božje roke in dobrote. Redkodaj se je oglasila bolezen, in če je tudi prišla, se je izgubila nemudoma, kakor bi bila zašla pomotoma v neprave kraje. Predkratkim pa se je nenadoma izpremenilo in zasukalo. Gospodar, ki je bil še čvrst, močan in v najboljših letih, je prišel pretečeno jesen kašljati, kdovekaj mu je prišlo v prsi, dušilo ga je huje in huje, sušil se je, kakor bi meso z njega rezali, neko jutro je obležal in ni nikoli več vstal. Ljudje so nasvetovali toinono, eni pelinovo vodo, drugi lipov čaj, moški brinovec, ženske kamilice, tudi padar je prišel, ogledaval ga je, tipal, sklanjal glavo k hropečim prsim in poslušal, premišljal in pokušljeval, pa je prišel nazadnje do tega sklepa, da je prepozno.

Minulo jesen je torej obudovala, prevzela gospodarstvo na lastne rame in vse mnogobrojne skrbi, ki so z njim združene. Dnevi žalovanja so minili, družina se je potešila od žalosti in izgube, advent je pretekel in veseli pustni čas je prirogovilil in prirobantil v deželo. Glej! in pokazalo se je tisto, kar se je že davno vršilo, samo na tihem in naskrivaj in tako pretkano, da bi še pes ne zasledil, če bi vohal ravno za devet drugih psov skupaj.

Neko popoldne — menda prvo nedeljo v predpustu — so se znašli naenkrat v hiši taki ženini in ogledniki, ki si jih je človek najmanj želel in jih je najmanj pričakoval. Stari vaški čuvaj Gregor in njegov brat Matija, ki koplje grobe in oskrbuje druge mrtvaške potrebščine, sta stopila v sobo v dolgih in najbrž izposojenih ženitovanjskih plaščih in pripeljala seboj mladega vaškega fanta Jurja, visokega in brhkega korenjaka, sina

FELICIJAN PL. MYRBACH: ROŻA MED ROŻAMI.

stare in revne kajzarice Marjete. Čudna samotarka je to, vedno in povsod je sama zase, pred davnim časom, pravijo, da je priromala nekoč v vas, kupila kajžo in živela v njej z zdravim in krepkim otrokom, ki ga je prinesla seboj iz tujine. Bog ve, kako je bilo z njo. Nihče ni bil poleg, nihče ne ve, govorilo se je pa marsikaj — in kakor je navada: več slabega, kakor dobrega.

Ta trojica je torej stopila v lišo, pozdravila, sedla za mizo in izpregovorila najprej besedo o zimi, ki je baš pričevala takrat stopati na svoje ledene prste. Udova Modrijanka je sedela na klopi pri peči z najmanjšim otrokom v naročju, tik nje se je grela njena sestra, ki se je mudila ravno tiste dni na obisku pri njej, petletni njen sinek Martinek je čepel v zapečku in gledal začuden v prišlece, desetletna Lojzka se je vršila pod oknom, kjer so sestavljali vaški otročaji snežnega moža, najstarejša Marijanka pa je ždela — kakor ob takih popoldnevih ponavadi — v svoji čumnati, čitala Mohorjeve knjige, premišljevala vmes in strmela predse s svojimi velikimi in modrimi očmi.

Vaški čuvaj Gregor, starec, ki mu ne manjka dosti do osemdesetih let, je prvi prešel na tisto, zaradi česar so vsi trije potrkali na duri in sedli za mizo.

„Predpust je prišemil do nas“, — je rekel, „ženitovanjski čas. Fanta smo vam pripeljali, in če bi imeli kaj zanj, mati Modrijanka, pa bi se zdaj oglasili in mu povedali!“

Modrijanka je bušila takrat sestro s komolcem in kolenom obenem, z njo vred se je zasmejala in odgovorila tako, da o sebi ve, da se ne bo omožila vdrugo, njena hči se bo pa takrat, kadar se bo njej — njeni materi — zdelo prav in pametno.

Šli so, in ona, ki ni ničesar vedela, ne slutila, je stopila razkratkočasena v čumnato, kjer je sedela Marijanka, vnovič se je na glas zasmejala in povedala po njenih mislih zelo smešno novico. Jurij — naj pomisli! — sin revne kajzarice, ki še sam Bog komaj ve, kako je z njo — pride in povpraša za roko Marijanke, ki je hči trdne, dobre in spoštovane hiše in ne pojde suha in gladka izpod domačega podstreška! Veselje je mislila vzbuditi pri hčeri in posmeh, pa se je pokazalo čisto narobe. Mesto da bi se razradostila, je obrnila drobno in polnolaso glavo v steno, nekaj trenutkov je mirovala kakor začarana, a hipoma se je stresla po vsem životu, pridušeno je zahtela, na knjigo, ki jo je držala se-

deča na kolenih, so se ulile debele in goste solze kakor deževne kaplje ob neurju.

Čudna zadeva se je odprla nekratkovidnim Modrijankinim očem. Za njenim hrbtom, glej! se je bilo spletlo skrivno in neumno razmerje: hči dobre hiše je besedičila s kajzarjevim sinom, se z njim pajdašila in delala in sklepala račune brez plačnika. Razjezila se je v pravični jezi, posvarila je hčer, posvetila ji z modro lučjo v možgane, povedala in ukazala, kako se naj vede, in zapretila odločno tisti njeni misli, o kateri zdaj ve in vidi, da se ji vsiljuje.

Pa je dandanes drugače na svetu, kakor je bilo včasih. Starci in starke vedo pripovedovati o ubogljivosti davnih sinov in hčera, ki niso videli poleg naukov svojih staršev ne svojih želja, ne svojih misli, ne sebe. Zaradi tega, govore, da je bila njihova sreča velika, ker so jo započele modre in izkušene glave starih in resnih mož in žen, ki so imeli tek življenja na dlani, vse njegove vrtoglavosti dognane v mezincu. Ali nastopili so drugačni dnovi, ljudje so se izpremenili in poslabšali. Mladič hoče ravnati po lastni pameti, ki je nima, mladenka se trudi in trdovrati izpolniti želje svojega bedastega srca.

Modrijanka to vidi in izkuša. Hči Marijanka, ki ji hoče dobro, ne posluša njenih naukov, se ne ravna po njenih opominih, trdoglavo se oklepa svojih misli, samotari in ubija samo sebe z nepremišljeno in smešno žalostjo. Ponedevi hodi zamišljena okrog, dela zmedeno in kakor izgubljena, ob jutrih prihaja z rdečezajokanimi očmi iz svoje čumnate, noči prečuje, presedi v postelji in preplaka. In nič se ji ne da dopovedati, nič ne vidi, nič ne izpozna, kam vodijo njene želje, ne mara slišati o sramoti, ki čaka v njenem slučaju na njo in na hišo, noče razumeti, da ni v kajži sreče in zadovoljnosti, noče izprevideti, da je berač rojen za beračijo in ne za denarje. Žene in žene se, sili in sili tako daleč, da slabi, da vene, da se suši, da se je poloteva bolezen. Teden je že od takrat, kar je potožila o bolečinah v glavi, o trganju po sencih in o vročini, ki ji sili v obraz. Nič niso pomagali mrzli obkladki, tudi vsi pripomočki zoper uroke so se izkazali brez koristi in uspeha: Marijanka polega, gori v glavo, pritiska dlani na senca, joče in toži. Ni pomoči doma, bolezen se obrača na slabše z vsakim dnevom, Marijanka preleži vse dni oblečena na postelji, z rokami tišči senca, po sobi gleda z zajokanimi in izgubljenimi očmi.

Modrijanka je mnogo premišljevala, poizkušala zdravila, ki so jih svetovali sosedje, odločila se, da se odpravi do konjederke Andrejke, o ka-

teri gre po deželi sloves, da je ozdravila samega župnika, ko je že skoraj smrt trkala na njegove posvečene duri.

Pastir Tine je prinesel v hišo vest, da je tisti fant, tisti Jurij, ki je bil kriv vse zmešnjave in nesreče, na oklicih s cerkovnikovo hčerjo iz sosednje vasi, pri obedu je razkladal to poročilo, vsi smo ga čuli in tudi Marijanka. Obsedela je kakor ukleta za mizo, brez glasu, brez diha, samo solze so ji polzele po licih in kapale na mizo. In od tedaj je slabše, še vse slabše — — —

II.

Ostri mrz, ki je rezal prej v obličje, se je porazgubil, ozračje se je nekako umehčalo, zdi se, da se je pomešal vanje jug in ga ogrel. Ivje, ki je stalo prej trdno po drevju in njegovih vejah, se osiplje šopoma, vsepovsod se ruši, krši in odpada, okrog debel leti proti tlom kakor gost in lahek sneg. Ptiči, čopasti škrjanci, ki stikajo in tekajo po izvoženi cesti za hrano, vrane, ki letajo trumoma s holma na holm in iz doline v dolino, rjave brinovke, ki se kažejo plahe in nezaupajoče med golim grmovjem, kažejo nenadno živahnost, dobro voljo, podobno zaupanju v skorajšnje lepše čase, oglašajo se skoro veseleje, lahkotneje begajo po sneženi odeji in vedreje poigravajo s svojimi lahкими perutnicami.

Kraj, kamor je dospela Modrijanka, je — kakor daleč segajo oči — samotni, pust in do malega oduren. Na levo in desno samo grmičevje, nekako plašna goščava nizkega in vijugastega drevja, ki prerasča zapuščeno in nalahko proti jugu visečo krajino. Nikjer nikogar, le tam daleč bela, prostorna, enonadstropna hiša, ki gleda iz goščave po dolini in rebri, dvoje, troje črnih gospodarskih poslopij, ki dvigajo zadaj preko nje svoja slamnata slemena, le lajanje in cviljenje gladnih psov in ptičkov, ki prihaja od tiste strani in se raztaka po širjavi, čudno rezganje konja, ki reže zrak kakor istinita ostrina.

Tam zgoraj domuje konjederka Andrejka, ki slovi daleč po okolici kot važna pomočnica zoper človeške in živalske bolezni. Če zboli kmetu v obližju svinja ali govedo, se brž zateče k njej, prinese ji žganja in pogače in dobi zato lek, čegar zdravilni vpliv ne izostane. Tudi ljudje, ki so bolni, iščejo pri njej zatočišča, in pripoveduje se, da so njena zdravila pomagala mrzličnemu, ki je pet poletij prešklepetal v avgustovem solncu in vročini in ki mu je pet padarjev puščalo kri in nastavljal pijavke: zdrav je bil kakor riba in učakal je nenavadno pozno starost.

Modrijanka, ki zavija s ceste po stranski vozni poti proti konjederkinemu domovanju, ima vse to v mislih, posebno zaupanje do Andrejke ji napolnjuje prsi, v tla gleda in tako misli, da je storila hudo narobe, ker se ni spomnila nanjo ob moževi bolezni. Lahko je, da bi bilo vse drugače, da bi bil ostal pri življenju in se ne bi bilo treba pekli in ubijati njej sami na tolikem gospodarstvu in s takimi otroci, ki delajo človeku več žalosti in sitnosti in skrbi, kakor pa veselja.

Dospela je na prostrano dvorišče in ogovorila umazanega in dolgega hlapca. Na vrvi je vlekel mimo nje visokega in slokega konja, ki je čudno izbuljeno gledal, hlatal z belimi in dolgimi zobmi enakomerno predse in opletal z repom, da je žvižgala po zraku dolga črna žima.

„Požrla je nekaj mrcina“ — je razlagal možak, ne da bi ga kdo vprašal — „pa je treba z njo v mesnico! Mati je pa doma: v hiši menda meša staro salo s suhim pelinom za obliže, ali se pa mudi pri svinjah v staji in tudi lahkó, da molze v hlevu krave, če ni odšla po kakšnih potih, da bi jaz ne vedel. — Hoj!“

Potegnil je sirovo za vrv, ohladil žival s krepelom, ki ga je držal v desnici in izginil z bolnim konjem vred za oglom.

Modrijanka je stopila v hišno vežo in prva, ki jo je srečala, je bila konjederka Andrejka sama.

„Dober dan vam Bog dal!“ — je želela. „Menda sem prav prišla do konjederke Andrejke, pomočnice zoper človeške in živalske bolezni. Modrijanka sem, gospodinja in udovalnica iz Leskovja, vasi, ki leži poldrugo uro hoda od tukaj!“

Konjederka je stara in mogočna ženska. Obraz ima rdeč in hudo rejen, na obeh straneh čela gledajo izpod volnene rute gosti, v podolgovatem loku zaokroženi in kakor predivo sivi lasje, široka je in okrogla, na sebi ima temnozeleno obleko, na rokah zavihano do močnih in debelih komolcev.

„Ahà!“ — se oglasi. „Bog vam daj zdravje! Vas nisem poznala do te ure, mati Modrijanka, res je; vašega moža pa dobro! Kako bi ga ne?! Z mojim pokojnim — konj ga je udaril in v drobovini tako pohabil, da ni bil več za življenje — sta se dobro razumela. Bog jima dodeli večni mir in pokoj, naj se veselita v nebeškem rajju in naj molita za naju!“

Spretno in tekoče je govorila, popravljala zavihane rokave in jih vlekla do zapestij, stopila do vrat na desni in povabila v sobo.

„Hudo zimo imamo!“ — je razlagala spotoma. „Tak mrz razsaja in grize ponoči, da poka po hosti v njem kakor bi streljal.“

„Res je!“ — odgovarja Modrijanka. „Človek se težko odloči na pot, pa se mora zavoljo bolezni, ki se za led in sneg nič ne briga. Pride, kadar je njena volja!“

„Kaj se je pa pripetilo, kaj?“ — se skrbno pozanima konjederka, sede nasproti Modrijanki, ki razvija na mizi culo, postavlja iz nje pogačo in prostorno zeleno steklenico žganja in poriva vse skupaj nalahko proti Andrejki.

„Nesreča je prišla nad hišo!“ — razlaga. „Jesen je pobrala gospodarja, zima pa je hudo napadla dekleta in vse se tako kaže, da ne misli zlepa odjenjati.“

Andrejka prekriža roke nad pasom, odkritosrčno gleda kmetici v obraz in obžaluje, ker se ni spomnila ob moževi bolezni nanjo.

„Take obliže imam“ — pravi — „ki potegnejo vso bolezen iz pljuč in iz prsi. Enega se pritisne spredaj, enega zadaj, pa odleže rado in naglo. Kašelji se ustavi in bolečine prenehajo. Dobro bi bilo, da bi se bili takrat domislili še name. Padarja ste imeli, tisto je že res, ampak padar jo včasih čudno zavozi. Lansko spomlad, pogledajte, so me poklicali k neki bolnici, ki se je je prijemala jetika in jo je on zdravil vse do tistega časa, dokler ni bilo mene. Pridem, čujte, in kaj vidim in zvem? Jetični bolnici, ki najbolj potrebuje zdrave in močne krvi, je ta nebodigatreba nastavljal rogove, tako da je bila zaradi njegovega zdravljenja še vse slabša, kakor bi bila morala biti sicer. No, jaz sem položila spredaj obliž, zadaj obliž, rožne vode sem ji skuhala in — Bogu hvala bodi! — kmalu je bilo po bolezni. Zdrava je zdaj kakor riba, še ta predpust se bo vdrugo omožila!“

Modrijanka pomaje s kolenom, gleda semintja po sobi, kakor bi z očmi iskala odpomoči v nepričakovani zadregi, nalahko pokašlja in izpregovori kolikor mogoče prijazno.

„Križi so na svetu in težave! Nad enega pride bolezen, drugega zmešajo skrbi in pokore, da je ves zmeden in sam ne ve, kje se ga drži glava. Ukrepa tako in tako, na ta in oni način se poizkuša rešiti iz nesreče in tesnobe, pa nazadnje ravno tisto opusti, kar bi bilo najboljšo in bi največ hasnilo!“

„Res je tako!“ — pritrjuje njenim besedam konjederka. „Neprilike jemljejo človeku pamet, tako mu preobrnejo možgane, da spozna ravno tisto za dobro in pravo, kar je neumno in narobe. Menda je namenjeno tako, božja previdnost nam pošilja pokoro za naše grehe — čast in hvala nebeškemu očetu na vekomaj!“

„Jaz tudi tako mislim!“ — se udaja v božjo voljo Modrijanka. „Pretrpela sem gospodarjevo smrt z molitvijo in ponižnostjo in zdaj kaže vse tako, da bo treba tudi hčerino.“

„Kaj pa je z dekletom?“ — poskrbi dobrohotno Andrejka, nekoliko naprej se skloni in naglo treplje s trepalnicami. „Ali je zbolela na pljučih ali drobovini, ali ji je prišlo kaj v vrat, da jo davi in ji ne da ne požirati, ne dihati!“

„Vse drugo, vse drugo!“ — globoko vzdahne kmetica. „Še ni dolgo, poslušajte, so stopili v hišo taki ženini, da je človeka sram, če o njih pripoveduje. Pri priči sem jih odslovila; izkazalo se je pa tako, da nisem storila hčeri za voljo. Od tistih dob prejoče in prečuje dni in noči, vidoma se suši in peša in tudi polegati je pričela!“

„Mladi ljudje delajo nam starim sive lasé, to je resnica!“ — poseže vmes konjederka. „Moj sin, pogledajte, se je zvalil v mestu z neko natarico, ki je poizkusila že vse tisto, kar je za dekleta slabo in se ne spodobi, in ki nima drugega na svetu kakor židovske cunje na sebi in še na tistih same dolgove. Branim reva, svetujem, pa tako kaže, da si komaj upam kaj opraviti!“

„Ravno tako, natanko tako je pri nas!“ — živahno razklada Modrijanka. „Govorim, dajem nasvete, učim, svarim — vse zaman, kakor bi molčala, ali pa zapovedovala: daj, daj, delaj po svoji glavi, delaj! In naprej gre vse, naprej in naprej in tako daleč je prišlo, da se je izpremenila neumnost in trmoglavost v bolezen in nevarnost. Dekle polega, toži, da jo boli glava, ne je in ne spi, ponoči sedi v postelji in joče, podnevi leži oblečena na njej, z rokama tišči senci, molči in vzdihuje!“

„Joj, joj, joj!“ — se čudi konjederka, roke opre ob široka in ploščata kolena, ki se kažejo v negotovih obrisih na zelenem krilu in zmajuje važno z glavo. „To je pa čudno — pogledajte, pogledajte! Pravite, da noči prečuje in prejoka, podnevi leži na postelji, roke pritiska na senci in toži, da jo boli glava? — Veste kaj, kri ima prehudo, pa ji udarja na možgane in dela v glavi težave in bolečine. Tukaj bi bile pa dobre pijavke in rogovji. Najbrž bo treba na ta način poizkusiti, zato da ji odteče slaba in bolna kri, ki je kriva njene bolezni. Ko bo dekleta to izgubilo, pa bo dobro. Kar name se zanesite, mati Modrijanka!“

„Prav bi bilo, če bi jo videli!“ — dostavlja in svetuje kmetica.

„O — kakopa, kakopa!“ — pritrjuje in pojasnjuje konjederka. „Sama moram biti zraven

POKRAJINSKA SLIKA IZ XVI. STOLETJA.

in sama vse pregledati in opraviti. Take stvari so nevarne in ni, da bi jih opravljal tak, ki jih ni vajen in se nanje ne izpozna. Odpravila se bom, naenkrat se bom odpravila, konja bom rekla zapreči, pa se bova skupaj potegnili do vas. Žival je zdaj pozimi izpočita, v hlevu stoji in nič ne dela, še dobro je, da se malo izpreleti! Kar tukaj potrpite, mati Modrijanka, naenkrat bom nazaj in se odpeljeva!"

Konjederka je odšla najprej na dvorišče, doklicala tam hlapca in mu ukazala zapreči konja, od tam je hitela po stopnicah navzgor in se oblekla in pripravila za pot.

Modrijanka sedi sama za mizo, gleda po steni, kjer vise lovske slike in sredi njih svetnik Vid, ki gleda do pasa iz kotla, gole in bele roke tišči ob ženskobelega prsi, strmi ponižno kvišku in se kuha in cvre z zadovoljnim in srečnim obrazom. Zunaj, čisto tik okna, kriči hlapec nad mladim in muhastim konjem, vpreza ga v rumene in svetle sani, natika mu na vrat bliščeče, zvončkajoče in na rdeče sukno našite kraguljčke, dopoveduje mu, naj bo pameten, če ima sploh kaj možganov in nima take lobanje kakor beračeva možnja.

Konjederka Andrejka se naglo vrne, pokliče Modrijanko, obe sedeta na sani, zavijeta se do pasa v zelen, zelo obsežen in kosmat koc, skrijeta pod njim roke, stisneta se druga k drugi in oddrčita na lahkih saneh na cesto in od tam dalje v dolino.

III.

Solnce zahaja, na zapadni strani se razliva vse do polovice neba nekakšna rožnatordeča in očem prijetna luč, še vedno je čutiti jug v ozračju, mlačno sapo, ki objemlje lica.

Sani drče naglo, spočiti rjavec hrza spredaj in teče, da je veselje, kraguljčki na njegovem lepem in okroglem vratu enakomerno zvončkkljajo, cesta in okolica sta prazni, zapadna polovica neba

rdeči in barva s svojimi odsevi snežno plast po daljini in bližini, jate vran se vihraje po ozračju, kričijo, kakor bi se jezile in jadikovale, zaganjajo se zdaj na levo, zdaj na desno, naprej, nazaj, navzdol, navzgor in iščejo prenočišča.

Nenadoma stopi pred oči vaški zvonik, cerkev, za njo vaške hiše in poslopja, vse se zdi, kakor bi pognalo hipoma iz zemlje, doraslo v minuti.

Naenkrat stoje sani pred Modrijankino domačijo, ženski stopita z njih, poravnata krila, ki so se pomečkala zadaj med vožnjo, gresta v vežo, kjer jima pritečeta nasproti petletni Martinek in desetletna Lojzka.

„Veselje“ — pravi Lojzka in ploska z drobnimi dlanmi — „veselje! Poslušajte, poslušajte! Marijanka je čisto dobra, popolnoma taka, kakoršni smo mi. Z nami skače po sobi — tudi sosedov Jernejček je pri nas — z nami se igra, lovi nas in mi njo. In smeje se in veseli kakor mi!“

Modrijanka je napol vesela in napol se čudi, hitro odpira pred konjederko duri v sobo, obe obstojita med podboji in gledata na peč, kjer sedi Marijanka z razpletenimi in razpuščenimi lasmi, s čudno svetlimi očmi, nekako razkošno vesela se guglje z desne na levo in narobe, razprostrte dlani ziblje po zraku in poje:

„Le verjemite, mati vi,
da mene strah ponoči ni:
moj fant, moj fant pri meni spi!“

Modrijanka hoče govoriti pa ne more, konjederka Andrejka pove važno in skoraj hladnokrvno:

„Kri ji je udarila v možgane: prepozno je. Zmešana je, in nihče več je ne ozdravi!“

Tudi otroci stoje v hiši: sosedov Jernejček, domača Martinek in Lojzka. Vsi trije strmijo v konjederko in nobeden je ne razume.

EROTSKI MOMENT V JUGOSLOVANSKIH NARODNIH VEZILNIH ORNAMENTIH.

Na razvoj naše narodne tekstilne ornamentike je skozi stoletja vplivala kultura zahoda kakor tudi vzhoda. Naš narod, razcepljen po veri pod vplivom Rima, Bizantija in Meke, je vzprejemal v svojo narodno vezilno umetnost vsak prevrat, ki se je vršil po teh treh strujah tekom stoletij in stoletij. Ali ni samo vzprejemal, temveč so naše pramatere vezilje doprinašale zares tudi tvorno k daljnemu razvoju zahodne vezilne umetnosti že od prvih vekov evropske historije.

O poedinih ornamentalnih oblikah v vezenju in tkanju južnih Slovanov se ni v širši javnosti mnogo govorilo. O nekkih ornamentih so se pisale samo neke postranske opombe, ali ne dovršene, samo slike, brez vsakršnega tolmača (Feliks Lay: *Südslavische Ornamente*, — Dom. ognišče, prilog, Zagreb). Malokdo se je trudil, da se globlje in obširneje bavi z njihovim virom in početkom.*) Pustili so jih v nemar kakor kakšno nezanimivo in površno vprašanje.

A prav v njih leži važen del narodnega življenja. Mnogi izmed naših originalnih in zelo mnogostranih tekstilnih ornamentov niso samo enostavne igrače domišljije, temveč obsegajo zelo zanimive stare simbole.**) Iz njih spoznamo, da niti dandanes še ni stari nadčutilni svet v duši slovanskih narodov popolnoma izgubil svoje moči. Še niso popolnoma izginile stare formule za vraže, nagaze, stopinje, niti stari pojmi o nastopu, čarovnijah, o čarovnih pripovedkah, zapiskih, metanju itd. Stare čarovnije še delujejo in živé. Narod vanje veruje, četudi to vero sploh smatra za veliko skrivnost. Mitološka nit staroslovenskega poganstva še ni popolnoma raztrgana, še ima svoje sledove. Ti sledovi pa v mnogih krajih nimajo več toliko religioznega značaja, kolikor še nosijo znak praznoverja ali pa vobče znak poezije.

Naši tekstilni ornamentii zaslužijo proučevanje etnografa ne samo zaradi ovenelega duha domovinskega cvetja, po katerem duhte, ne samo zaradi imen, polnih skrivnosti in lingvistične važ-

nosti, ki se nahaja v njihovih imenih, temveč tudi zaradi čudnih nians gotovo rafinirane erotike, katere so najočitnejši dokaz. V njih leže dragoceni dokumenti o načinu čuvstvovanja srbskega in hrvaškega naroda, vobče razmerje izmed moškega in ženskega bitja. Kdor razume čitati njihove oblike, temu se odpira pred očmi popolnoma nov in izredno bujen svet etnografskih čarov. Kaj je vzrok temu pojavu?

Najlepši naši vezilni ornamentii so nastali v času, ko je še velika večina našega naroda bila popolnoma **analfabetska**. Gotovo vso ljubavno korespondenco naših ljudij in žen vrele južne krvi imamo vsled tega zapisano v finih ornamentih na prtih, trakovih, obrisačah, ročnikih, srajcah itd. To so zelo avtentične, zelo zanimive in zelo karakteristične ljubavne kronike, memoari, obiteljski arhivi — *Stammbücher*, *Albumblätter*, *billets doux*, fotografije, obligatni aparat, kateri služi istemu namenu. To so ljubavne pesme, pisane sicer večinoma od ženske roke (pa so sicer tudi kraji, kjer so tudi moški izdelovali vezenine), ali rabili so jih tudi moški, kadar so pošiljali kakšno vest, „izvoljenki svojega srca“. Vse, kar je krasna jugoslovanska deklica ljubila, vse, zaradi česar je trpela boli, vse, za čimer je vzdihovala, prelivala solze, ali koprnela, vse to je zapisano „s tanko svilo na belem platnu“. Narodna pesem — ta grandiozna biografija Balkana — dokazuje nam to gotovo na vsaki deseti strani, govori nam o tem na popolnoma iskren način „više veza, nego tanka veza“.

Vemo, da igra v ljudskem zdravljenju, prorokovanju in čarovništvu veliko ulogo obleka, a na tej obleki ima spet največjo čudodelno moč tisto mesto, kjer je kakšna vezenina.

Dekle ali žena, ki želi moškega pridobiti zase, vrže na tisto mesto, koder mora on priti, niti svojega veziva ali pa poedine kosce svoje obleke. Če pa niti to ne pomaga, trudi se, da dobi kak kos njegove stare srajce, posebno poročne (če je že oženjen), ali pa izvabi od njega robec, ali mu pa svojega porine v nedro ali ga podvrže tja, kjer sedi, ali pokrije stvari, ki se jih ljubljeneec mora s svojo roko dotakniti. Radikalno sredstvo v ljubimskih ambicijah!

*) Glej mojo razpravo *Mali album hrvaških vezenin* (za začetne šole). V založbi uredništva: „Mladega Istrana“. Mali Lošinj (1907.—1908.)

Ne motimo se, če pripisujemo dobri večini naših vezilnih ornamentov erotsko značenje, ker je ljubezen glavni vzrok, da sede deklica k vezilnemu stojalu. Navada je, ko se deklice omoži, da neha veziti: saj nima več svrhe, da se bavi dalje z ljubimsko korespondenco. Zato so tudi oni ornament najlepší, katere pošilja deklice svojemu daleč stanujočemu „dragemu“.

Lahko torej delimo to vrsto vezilnih zarisb v dve glavni točki: I.) v one, katere govore o srečni ljubezni in II.) v one, katere je rodila dekliška kletev, ljubosumnost, bol in tugo.

I.

Kakor imenuje narodni pesnik lepo devojko „rdečo rožo“, „jabolko zlato“ itd., tako tudi narodna vezilja često vpleta v svoje ornamente lik in značenje cveta in s pomočjo teh likov „poroča“ svojemu dragemu vesele ljubimske vesti, za katere on ne potrebuje boljšega tolmača, kakor bujne fantazije in bujne svoje krvi. Popolnoma vidimo to iz narodne pesme „sarajčice“.*)

Tisti vrt, kjer sta ta dva cveta rastla drug poleg drugega, to je svilnati robec iz Hercegovine, na katerem bomo videli zares lepo v enem ogledalu (Eckornament), kjer „to dvoje“ stoji „v zaljubljeni pozi“, drug poleg drugega, lice ob lice (Wasenstil), a vsaka boljše vezilja ti lahko pove, kaj pomeni ta ornament. Videla sem več teh variant ravno te poetične slike (nekatero hrani muzej trg. obrtne komore v Zagrebu, etnografski del), a nekatero imam v svoji zbirki, ker sem se mnogo let trudila, da nakupim te vezilne slike iz tako nežne sfere. Kakor vidimo, je to prva vrsta ljubimskih razglednic!

Cvetja, katero igra v tem ljubimskem razgovoru te vrste tako važno vlogo, si ne smemo predstavljati v vernih naturalističnih slikah, kakor nam jih predstavljajo moderne vezenine in črteži. Posebnost in originalnost narodnega ornamentiranja je pač v tem, ker so te cvetlice vedno strogo stilizovane. Fant kot „bor“, deklica kot „jelka“, često pa spominja „zumbul“ na udovo, „lilija“ — deklico itd. Po katerem načinu izdeluje to naša vezilja, ki odgovarja popolnoma

*) Zaljubljene.

„Dva cvijeta naporedo rasla;
Plavi zumbul (bijacinta) i zelena kada (narcisa).
Plavi zumbul ode na Doljane,
Osta kada u bostanu (vrt) sama!
Poručuje zumbul sa Doljana:
„Dušo moja, u bostanu kado!
Kako ti je u bostanu samoj?“

estetskim zahtevam, vidi se iz tega, da je izveden dosledno. Zelo često stilizuje južna Slovanka svoje črteže tako, da navadno, neuko oko ne more razločevati narodnih oblik na teh podobah, ampak vidi samo neke mistične, zelo prijetne črte, figure in znake, ki delajo vtisk tajinstvenih hieroglifov ali pa vzkličnikov melanholske slovanske duše.

Šele po imenu ornamenta uganeš, da je tu bog Eros imel posla, da sta „Ašik“¹⁾ in „Ljeljo“²⁾ diktirala erotsko probujeni duši vezilje to dražestno stenografijo, ki hoče potovati od srca k srcu, od ene kafezlihiše (ptičnice) v drugo.

Ali naše lepe deklice in zastavni fantje dobro razumejo in izvrstno čitajo te „male knjige“. Zanje ni v teh vezeninah nobene skrivne tajnosti ali pa nesporazumljenja. Narodna vezilja sama razlaga začetek takih ornamentov, v katerih dominira erotski element. Ko se vzdigne Skadarija Jovo (v narodni pesmi)*, da pobira desetino, pa odvede tudi „dragega“ od vezilje „Angje“, tedaj govori ona svojemu „ljubimcu“ pri slovesu:

„Mili Jovo, obazri se name,
Da ja vidim tvoje oči vrane, (črne);
Da ispišem jagluku na grane (veje),
Kad se, Jovo, ja oželim tebe,
Da pogledam jagluku na grane,
Da me, Jovo, mine želja na te!“

Vezilja želi izpisati (bunt sticken) „Jovine oči“ na robcu v vejicah, to se pravi, da želi s svojim vezom izraziti ono ljubezen, ki jo je grela iz teh oči, oni žar, ki ji je razpalil kri. Ni dvoma, da je to vezilno podjetje zelo komplicirano. Momentani, ljubavni izraz „dragega“ naslikati in izpisati na vejice! Vezilja rešuje to nalogo izlahka. Videla sem več variant tega ornamenta, katerega imenujejo „oči dragega“ ali „oči drage“, ali „črne oči“. Noben ni drugemu enak, pa vendar veje iz vseh isti duh. Tako, kakor ljubavni pogledi niso enaki, šablonski, pa vendar čitaš v njih eno in isto gorko možko kri. Oblika človeških oči je vezilji postranska stvar, včasih niti ni izražena v njenem črtežu, istotako se vezilja tudi ne ozira na barvo oči. Ona veže samo oni vtisk, ki je ostal v njeni duši od pogleda ljubezni, in ravno zaradi tega se bo neuko oko zastonj trudilo, da spozna, kje so te „oči“. Vidiš samo neke čudne črte, ugoden sklad teh črt, sklad barv in večjo tehniko, s katero je vezilja z nepopisno potrpljivostjo „izpisala“ analizo „svojih

¹⁾ Eros, ²⁾ Psiha.

*) Vse tukaj citirane narodne pesme vzete so iz „Bosanske Vile“, ali pa iz vrst naroda.

čustev", pa zato imajo ti ornamenti toliko suggestivno moč tudi na fante.

Šaren jastuk (pisano zglavje) s granama,
Što si, diko, sanjala?
Sanjala sam, diko moja
Da sam bila tvoja, ej!

Ornament z vejicami imel je to moč, da povzroči erotске sanje.

Da pa so tudi fantje teh tako izražanih in „izpisanih“ čustev deležni, vidi se iz narodnih pesem na mnogih mestih. N. pr. tole:

Stado (čredo) pase čobanica (pastirica),
Na njoj jeste košuljica (srajčica),
Nit' je tkana nit' predena,
Več od zlata saljevena.
Volio bih košuljicu,
Neg' na Bosni vezir biti!
Volio bi tkaničicu,
Nego s carem večerati!* (Dilberke)¹⁾

Znano je, da je kroj naše narodne noše tako skromen in enostaven, da sam na sebi nikakor ne vpliva na erotске nagibe moškega (kot n. pr. sedanji moški kroj).

Ali teh besed ne smemo razumeti tako dosledno, ker fant ne opisuje v resnici kako-vosti srajce in „tkanega krila“ dekletovega, nego govori samo o efektu, ki ga ta dva dela navadno tkane obleke povzročujeta na njegovo erotsko razpoloženje. V tem duševnem stanju je njemu prosta pastiričina srajca „iz zlata zlita“, njemu je dražja „kakor v Bosni vezir biti!“

Iz tega vzroka tudi ono „sporočilo“, katero pošilja devojka svojemu „dilberu“ (dragemu) z vezenim robcem, toliko velja in povzroči isto erotsko ekstazo, ko najduhovitejše in obširnejše ljubimsko pismo, ki ga piše rafinirana moderna dama svojemu kavalirju. To sporočilo deva fant v nedra in uživa tedaj sam v sebi razkošne sne:

„Pa govori: moj vezeni jagluče,
Sa mnom legla, koja te je vezla!
Koja te je zlatom porubila
Naskoro se samnom poljubila,
A koja te zlatom ometala,
Po mome se krilu premetala!“

Da naši fantje „bečari“²⁾ zelo pazijo na vezove, da vedo zelo dobro razlagati si „urneka“ (ornamente) in barve, način veza, širite,³⁾ celo vezilne tehnike, to dekleta dobro vedo. Zato se tudi trudijo, da so ti izdelki polni tajnih znamenj,

da so jim lepo izbrani in fini. Deklica poje sedé pri svojem delu. Veže jorgan¹⁾ in vrsti se slika za sliko pred očmi razgrete fantazije in poje od srca takole:

„S jorganom se bečar razgovara:
„Moj jorgane, moja sirotinjo!
Ko te veze, pod njim se poteze!
A ko šaro, sa mnom pod njim spavo!
Ko rubio, ja ga obljudio.
Ko širito, sa mnom se pirito.“

Razun te čisto telesne strasti je v narodnih ornamentih zelo fine, najsubtilnije erotike, v kateri dilber²⁾ vzdihuje za dušo dekletovo, ne pa samo za telesnim milovanjem. Eden od teh narisb je opisan podrobno v narodni pesmi, a ta opis odgovarja tudi ornamentalnemu črtežu v vseh potankostih:

Dragi dragoj doči ne mogaše,
Več jabukom pozdravljaše dragu:
Pozdravičeš milu dragu moju,
Nek mi spremi duše u jabuci
B'jela lica u al' aspurliji,
Crna oka u zlatnoj kutiji.*

„Jabuka“, „aspurlija“, „zlatna kutija“, to so ornamenti, kateri v ljubimskih pogovorih značijo: vernost, srečo, veliko ljubezen, ljube spomine itd. Med ornamente z veselimi erotskimi motivi spadajo tudi taki, ki jih narod imenuje: svatovsko jabolko, bostan, hruškice, ptičica, sveta barva, Marijina okenca, dikina livada, deklinško kolo, brkice, sokolova krila, nageljček, trta, pisemca, golobi, pajton, cvetje, rože, lale, prsti, prstalijsa, droben grah, kuke, kukice, ašlane, petelin, boriči, raca, ribice, peruti, vejice, perlice, perjanice, katmer, jelice, srceta, posodica za sladkor (dekliška usta), knjižica, pismo, okenca itd.

Naštevati vsa ta imena pomenilo bi napisati ves ljubimski besednjak, kar pa tukaj ni namera moja.*

Ponoviti moram, da v vseh teh črtežih in sledu naturalističnemu razumevanju, vsi so strogo in popolnoma na naš poseben način stilizovani in to često z nekim konvencionalizmom, ki se ponavlja redno, a vpliva istotako simpatično kot ritmično ponavljanje istih poetičnih slik v narodni pesmi. (Dalje prih.)

¹⁾ Ljubavne pesmi.

²⁾ Bečar = Hagestolz.

³⁾ Širit = šapelj.

¹⁾ Jorgan = prt.

²⁾ Dilber: zaljubljenec.

³⁾ Glej mojo razpravo: Narodna imena iz ročnega dela. Novi Vaspitač od l. 1906—1909.

PELINČKOV GOSPOD IN NJEGOVA HIŠA.

POVEST.

I. DEL.

(V sprejemnici dr. Kraševca.)

1.

Dr. Kraševc (stopa gor in dol.) Seveda, o tem ni dvoma da je za nas vaš poset nad vse časten. In stvar je kajpada čisto v redu. Kar se mene tiče, namreč seveda ni zadržka. Nasprotno, gospod komisar. Seveda — — —

Žitnik: No, in druge zapreke pa menda itak ni?

Dr. Kraševc: Seveda je ni. S te strani namreč... Saj pravim, tu je vse v redu. Ampak — — — No, da — — — Težko je najti pravo besedo, dasi sem dolžan kot izobražen človek, kot oče, sploh — — — Ne zastran sebe, saj pravim — — — Ampak ljudem je treba zamašiti usta.

Žitnik: Kakim ljudem? Ne razumem vas, gospod doktor. Kaj se drzne kdo — — —?

Dr. Kraševc: Dovolite, gospod komisar! O tem ni govora. Sami veste, da uživate povsod največji ugled. Ampak saj veste: ljudje so zavistni in če ne najdejo tu nobene pege, brskajo po preteklosti okrog in — — —

Žitnik: Ampak oprostite, gospod doktor! Koga pa briga moja preteklost? In kdo mi more kaj očitati?

Dr. Kraševc: Saj pravim, da je smešno! Ali je mož komu odgovoren za svoje prejšnje življenje? Nikomur! Samo, da si je ohranil svojo čast neomadeževano. In da je zdrav seveda. To je! Zdravje je namreč prvo. (Vstran:) Da so tudi otroci zdravi in krepki. Razumete, gospod komisar?

Žitnik: Že. Ampak kaj ima to z menoj opraviti? Saj vendar ne mislite, da — — —

Dr. Kraševc: Jaz seveda ne mislim... Zatrjujem vam, da ne mislim... Ali človek sliši zdaj, ko so ljudje že opazili, da se med vami in mojo hčerjo nekaj plete, to in ono. Tako je stopil na primer te dni k meni človek, ki vem, da mi je prijatelj in mi je priporočil, naj se dodobra prepričam, če je vse v redu pri vas, to je če — — — če — — —

Žitnik: Če nisem bolan?... No, jaz mislim, gospod doktor! Nisem bogve kak hrust, ampak to se mi pa menda vseeno vidi, da nimam

ne jetike, ne rumenice, ne trganja, ne — — — Ampak sploh! Od osme šole dalje, ko sem zbolel na legarju, me postelja ni videla več, razun ponoči. Na to moja beseda!

Dr. Kraševc: Že, že! O tem oni tudi ni govoril. Ampak so bolezn, ko človeku ni treba postelje in je vendar hudo bolan. Nazadnje so krive pravzaprav samo socijalne razmere. Pravzaprav oblasti, ki to trpe. Človek je mlad, v velikem mestu, izpije morda še kak kozarec več in komaj stopi na cesto, pa je že sto takih nevarnih večč okrog njega... Saj sem živel sam na Dunaju in vem, kako je. Pravzaprav je že samo slučaj, posebna sreča, če človek prej ali slej ne dobi kakega spomina za vse življenje. Jaz bi tudi nikogar ne obsojal. Ampak v takih razmerah, razumete —

Žitnik: A! To je torej! Zdaj šele razumem. Ali, ali gospod doktor, kako ste mogli verjeti kaj takega o meni?

Dr. Kraševc: Kdo pravi, da sem verjel? Ampak omeniti sem vam vendar moral, kakor hitro je kdo omenil meni. Razumete: ne zaradi sebe, ampak zato, da lahko pokažem na primer onemu prijatelju črno na belem... Glej, porečem, tu vidiš sam, da je vse skupaj le zlobna govorica. Samo zato sem vas hotel prej še naprositi. Sploh, ali se izplača, ko je tako lahko vse kar odrezati? — —

Žitnik: Ka — aj? Da bi — — —?

Dr. Kraševc: No, da, takole navadno zdravniško izpričevalo, zasebno. Ni treba kolekovati, recite, za privatno rabo — — —

Žitnik (vstane.) Gospod doktor, smatram, da me niste hoteli žaliti, zato ne izvajam drugih posledic. Ampak, oprostite, pod mojo častjo je, ostati le še hip dalje v vaši, sicer cenjeni družbi! Kdor ne verjame moji besedi, s tem nimam ničesar več govoriti!...

Dr. Kraševc: Ampak, komisar! Čakajte no! Glej ga! Kdo, hudiča, vas je hotel žaliti? Vrag vas vzemi! Ali sem jaz rekel tako in tako? Nazadnje pa je na svetu vse mogoče, in menda sem vam dovolj jasno zatrdil, da bi vas še v tem slučaju samo pomiloval, ne obsojal.

Žitnik: Hvala! Kar se tiče pa tega, da je na svetu vse mogoče, vas moram opozoriti, da nisem prišel s kmetov ali kakega provincijalnega

gnezda na Dunaj. Če sem hotel, sem imel polne salone na izbero.

Dr. Kraševc: Eh, vraga, o tem tudi ne dvomim. Ampak, če dovolite, smo čitali tudi mi, ki smo izšli iz kmetov, da so umrle celo zelo, zelo visoke osebe na slučajnih boleznih, in da se je marsikaka takih oseb popolnoma zavrгла. Ponaavljam, da vas nisem hotel žaliti; ampak ravno tako neljubo bi mi bilo, če bi mislili, gospod komisar, da mečem svojo hčer za vami. Na vsak način moram vztrajati zdaj vsaj na tem, če že nočete drugače, da mi najmanj prisežete, da niste bili nikdar bolni v tem zmislu in da se čutite popolnoma čistega v tem pogledu. To se čutim dolžnega svojemu otroku in samemu sebi, in obžalujem, da bi ne mogel odnehati.

Žitnik: Priseči? Pred razpelom in dvema svečama in s privzdignjenimi prsti? Gospod doktor, kaj mislite zares?

Dr. Kraševc: Pustimo šale, gospod komisar! Pa naj bo: udarite v mojo roko in mi potrdite s častno besedo, kar sem vas vprašal.

Žitnik (iztegne roko.) Prosim!

Dr. Kraševc (se naenkrat obotavlja.) Čujte, gospod komisar. Pustiva to še do jutri. Jutri stopim takole mimogrede v vašo sobo v uradu in — — — Veste, zdaj že takorekoč morate . . . Sploh take stvari je treba — — —

Žitnik (se obrne rezko proti vratom.) Zdaj mi je pa že preveč! Klanjam se, gospod doktor!

Dr. Kraševc: Eh, dajte no! Moj Bog, kaki ste! Torej velja? (Gre z iztegnjeno roko proti njemu.)

Žitnik: Velja! Top!

Dr. Kraševc: Da niste bili nikdar — —

Žitnik (preteče.) Gospod doktor!

Dr. Kraševc: Prav, prav! Torej o tem ničesar več! Zdaj pa še materialni del tega vprašanja. Koliko dobi Adela, veste?

Žitnik: To se pravi — — —?

Dr. Kraševc: To se pravi: na dan poroke dvajset tisoč kron, leto dni pozneje zopet dvajset, po moji smrti najmanj še dvajset. Prav?

Žitnik (prikima.) Ampak — — ali stopimo k notarju — ?

Dr. Kraševc: Aha! Spomini na juristarijo! Nič! Beseda proti besedi!

Žitnik: Že . . . Hotel sem samo zaradi vsake eventualnosti — —

Dr. Kraševc (preteče.) Gospod komisar!

Žitnik (se nasmehne in skomizgne z ramami.)

Dr. Kraševc: O, zdaj pa še drugi prizor. Sedite, sedite zopet, gospod komisar, da

pride še mama. (Pritisne na električni zvonec.)

Žitnik (hitro.) Gospe bi bil napravil poset lahko posebej, morda jutri.

Dr. Kraševc: Ali, čemu! Kar zdaj odpravimo vse formalnosti. Jaz jih pravzaprav ne morem trpeti, ampak če že morajo biti, naj bodo kmalu!

Žitnik: A propos! Ali je gospodična Adela doma?

Dr. Kraševc: Menda ne. Ko ste prišli pa tako nenadoma! — — Eh, kdo bo čakal! (Teče k vratom in kliče): Zofka! Zofka! Mici, kje je gospa? Zofka, stopi no sem! (Proti Žitniku.) Že gre! Zdaj se pa kar na solze pripravite!

2.

Gospa Kraševčeva (se prikaže na vratih.) O, gospod komisar, vi! (Na njegov poklon.) Pozdravljeni, gospod komisar! Kaj pa — — —? (zagleda njegov cilinder in njegovo svečano obleko.) Ah!

Dr. Kraševc: Da! Moj blagoslov že ima gospod komisar, zdaj je treba še tvojega. In za zaroko vse pripravi in tako dalje, jaz sem svoj del že opravil.

Gospa Kraševčeva (zbešana.) Veseli me, iskreno me veseli! (poda Žitniku roko.) Ampak tako nenadno! Ta Adela nam pa tudi ničesar ne pove!

Žitnik: Gospodična še sama ni vedela. Kar odločil sem se, pa si dovolil — — —

Gospa Kraševčeva: Že, že. Ampak to je pa vendar vedela, da pridete. Jih bo že slišala! Nič je ne zagovarjajte! Pomislite namreč, da niti omenila ni! Takorekoč: kar smo slišali od drugih. (Ogleduje ves čas Žitnika z neko posebno pozornostjo.)

Žitnik (nekoliko v zadregi.) Oprostite, milostljiva, mislil sem si res, da bi se prej zmenil z vami in gospodom soprogom. Upam, da gospodična tudi ne bo nasprotna potem, kar se mi zdi — — —

Gospa Kraševčeva (nehote.) A? Da, ampak . . . ampak oprostite, gospod komisar . . . če se imata rada — — —

Dr. Kraševc (ko vidi Žitnikovo zadrego, nervozno.) Eh, kaj to! To se razume samo po sebi. In nazadnje je to njuna stvar.

Gospa Kraševčeva (razburjeno.) Oprosti, prijatelj, ampak to ni tako! Jaz teh mladih ljudi kar ne razumem več! Ne zamerite mi, gospod komisar, — jaz sem še iz stare šole in si predstavljam take stvari, kakor je bilo včasih — — Brez ljubezni si ne morem misliti zakona.

Oprostite, gospod komisar, — ampak stvar je preveč važna, da bi molčala. Če ima človek samo eno hčer... (Skoraj jokaje.) Oba sta bogata... Kaj pa naj iščeta drugega... Zakon je težka stvar — — —

Žitnik: No, da, to je samo po sebi umljivo. To je ravno dokaz, ker ni nobenemu sile... to je — — —

Dr. Kraševc (nervozno.) Pa kaj je treba sploh o tem govoriti? Ljubezen, ljubezen! Da ti povem kar ven: nisem te hotel nikdar žaliti do slej, ampak svoje misli imam že davno o tem: jaz sem pravzaprav proti ljubezni! Ljubezen je strast in vsaka strast je bolezen, torej nekaj pogubonosnega. To je, kakor da bi se kdo oblekel v železni oklep, ga nasitil z elektriko in šel potem v nevihto, kjer švigajo strele semintja in treska okrog glave.

Gospa Kraševčeva (bolestno.) Ti, ti, govoriš tako! . . .

Dr. Kraševc: Eh, že vem, kaj hočeš reči! Ker sva bila midva srečna, pa misliš, da je povsod tako. Ampak! Midva sva vsaj dva pametna, trezna človeka. Poglej pa drugje! Kake scene iz neopravičene ali pa opravičene ljubosumnosti! Malo nezvestobe, pa že revolver v roki. Par družin poznam v našem mestu, kjer živi vdovec ali pa vdova sama s sinom in hčerami, in stavil bi, da ni slišati po vse leto ene hude besede v hiši, ko je bilo prej kakor v peklu, da so imeli sosedje vsak dan svojo zabavo. Zakaj to? Zato ker so zabili hudiča „ljubezni“ v krsto in ga odnesli v jamo. Pa še glede naju moram reči: še za tisto malo grdih trenutkov, kar sva jih imela, se imava zahvaliti le ljubezni zanje . . .

Gospa Kraševčeva: Hm, tako, tako... (mrzlo.) Tudi prav!... Ampak jaz razumem, kakor pač razumem — — —

Žitnik: Sicer pa mislim, milostljiva, da se bojite popolnoma po nepotrebem. Jaz vsaj ljubim vašo gospodično hčer, in ona me je vendar tudi vedno odlikovala pred vsemi drugimi, bodisi na plesih, bodisi drugje. Seveda . . . hm . . . znabiti bi rekel kdo, da ni one petošolske vihrovosti med nama; ali verjemite mi, kar more dati že vresnjen, a še vedno mlad mož, ono gorko, zrelo, trajno gorkoto srca — — —

Dr. Kraševc: Da, da, to je! To velja. Gorka, zreła, globoka simpatija, iskreno prijatelj-

stvo! To tudi edino odgovarja značaju naše punce. Sicer pa ima tudi ona svojo besedo zraven in odloči itak sama. Kaj bi mi filozofirali o tem!

Žitnik: Saj to sem hotel reči. Ona je, ki odloči. Prav namenoma sem pustil njej zadnjo besedo. A potem mi je bilo tudi na tem, da korektno postopam, ker sovražim vsako zahrbtnost.

Dr. Kraševc (nekoliko ironično). In hvala vam na tem. Najprej naj se uredi prozaični del zadeve, post nubila pa Phoebus.

Gospa Kraševčeva (ki je gledala med tem skozi okno, se obrne docela hladna.) Izvolite priti drevi na čašo čaja k nam? Brez vsakih ceremonij, gospod komisar! Ali pa jutri, kadar vam ljubo. Sploh vam je naša hiša popolnoma odprta, ob vsaki uri. Treba je, da se z Adelo vsaj zdaj nekoliko spoznata . . .

Žitnik (vstane.) Iskrena vam hvala, milostljiva! Potruditi se hočem z vso močjo, da si postanemo ljubi in svoji; in upam, da vas uverim, da niste dali svojega najdražjega zaklada nevrednemu človeku. Zdaj pa oprostite, da sem toliko časa zadrževal ter se priporočam za drevi.

Gospa Kraševčeva: Na svidenje, gospod komisar! Pa kar k večerji pridite; če vam je ljubo?

Žitnik: Hvala lepa! Klanjam se, milostljiva! Sluga pokoren, gospod doktor! (Hoče oditi, a se zadene ob Milana, dr. Kraševčevega sina.)

3.

Milan: O, gospod komisar! Vi pri nas! Klanjam se!

Dr. Kraševc: No, pa si sezita še vidva kot bodoča svaka v roke.

Milan (vidno neprijetno iznenaden.) A? Častitam, gospod komisar! . . . Pardon! To se pravi, — veseli me iskreno.

Žitnik: Hvala, lepa hvala! Upam, da si postaneva tudi midva dobra prijatelja in dobra svaka!

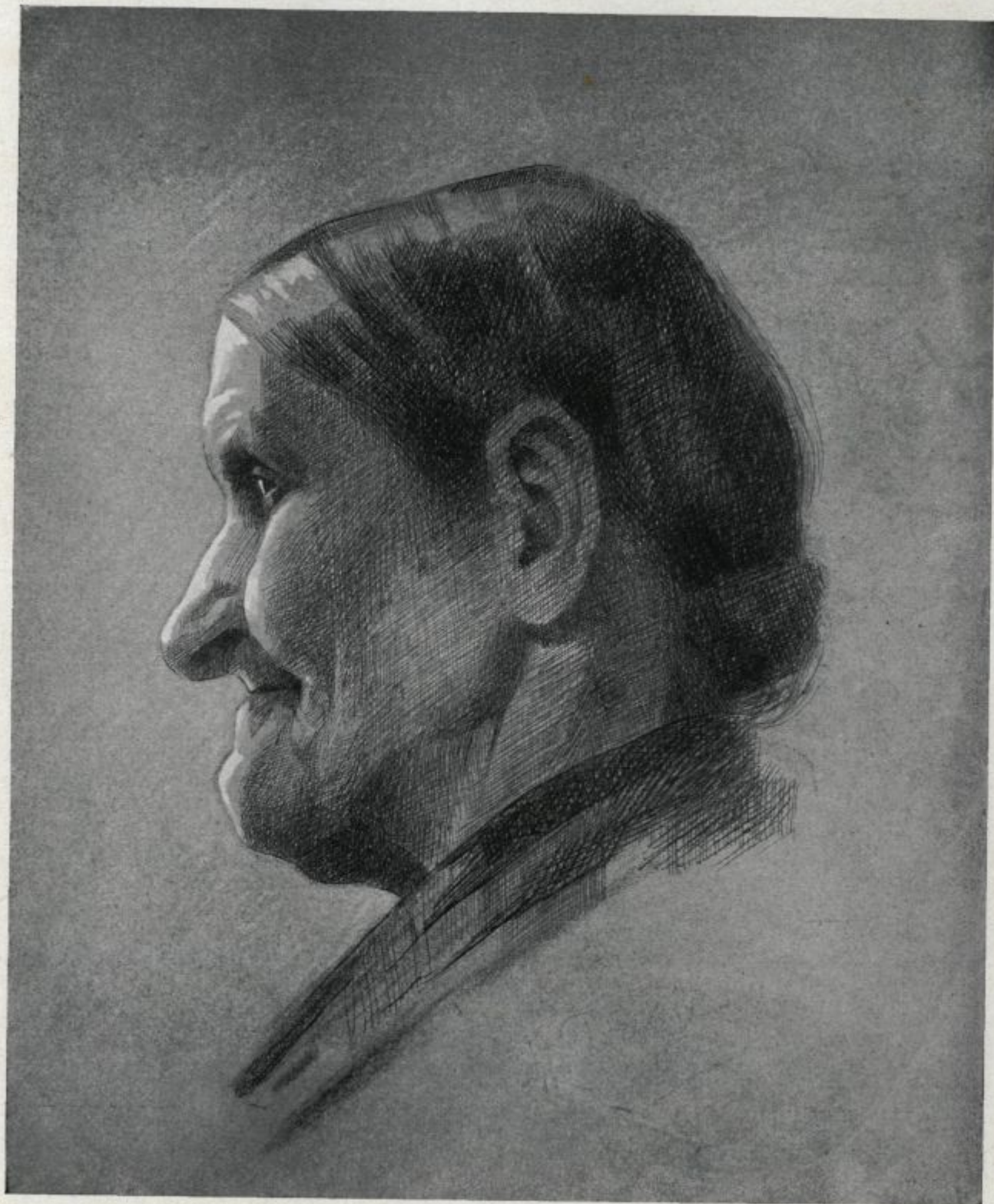
Milan: Kar se tiče mene, gospod komisar — — — kaj že odhajate?

Žitnik: Da, moram. Predolgo sem že nadlegoval. Torej vnovič! Moj poklon! (Odide.)

(Dalje prihodnjič.)

MELITA ROJIC: ŠTUDIJA.

NAŠA ZNANSTVENA ORGANIZACIJA.¹⁾

Ze pred par leti sva se razgovarjala s prijateljem dr. Šlebingerjem, kako bi trebalo in kako bi bilo mogoče, organizirati naše znanstveno življenje. Pogovor o „Zborniku“ Matice Slovenske je naravno sprožil to vprašanje.

To vprašanje je stalo nerešeno tudi ob delovanju oziroma nedelovanju takozvanega „folklorskega“ ali „narodopisnega“ odseka Matice Slovenske.

Ko sem prevzel predsedništvo „Matice Slovenske“, mi je bila ena izmed prvih misli, kako organizirati naše znanstveno življenje sploh; zdelo se mi je, da se n. pr. da položaj v narodopisnem odseku rešiti edinole v okviru celotne ureditve našega znanstvenega dela.

Nato je g. dr. Hinterlechner priobčil o tem vprašanju članek v „Ljublj. Zvonu“ (1908, str. 1 in 2) ter v njem direktno pozival odbor Matice Slovenske, naj bi slavo Trubarjevo, Bleiweisovo in Jagičevo obhajal z organiziranjem znanstvenega dela.

Stvar se ne tiče samo Matice; Matica pravzaprav in direktno ni znanstveno društvo. Prizadetih je tu poleg Matice še več drugih društev.

Kaj nam je torej storiti?

Ne gre nam tu predvsem za takozvano popularno znanost. Vprašanje o njej se da, kolikor pridejo tu v poštev vnanje težkoče, lažje rešiti in se že rešuje. V to svrhu služi n. pr. več Matičinih publikacij, popularno-znanstvena knjižnica, ki jo snuje Šolska Matica v zvezi z Društvom slov. profesorjev, naše leposlovne smotre itd. Kar pa se tiče notranjih uvetov pravemu popularizanju znanosti, je reči, da se popularna znanost porodi naravno in lahko tam, kjer se bujno razvija njena mati, prava znanost. Najsi tudi morebiti enemu znanstveniku kljub obvladovanju snovi nedostaje metodične spretnosti, pa ima tole drug znanstvenik v tem večji meri.

Ne gre nam tu nadalje za vprašanje: kakšna bo naša znanost. Tega sploh ni treba vpra-

šati; zakaj naša znanost ne more biti drugačna nego znanost sploh, nego je znanost pri ostalih kulturnih narodih. Toliko pa je ipak poudariti, da načeloma in namenoma iz prave znanstvene organizacije ni izključiti nobene stroke, tudi n. pr. ne prava in filozofije (kakor je bilo čitati).

Razpoloženje o uspešnosti in možnosti slovenskega znanstvenega dela je bilo in je še jako pesimistično. „... Beletristika in šolska knjiga. Kaj nam treba sedaj znanstvene literature!“ (Levec Krsniku, 1869). „Kres“ nam je med drugim vzela „nedovzetnost Slovencev za strogo znanstvo“... „Malim narodom za vedo ni mogoče imeti posebnega lista“ (Podgornik, 1878)... „Stritar se je osvobojenja znanosti samo dotaknil; ko bi se bil tega resno lotil, bi bil izkrvavel.“ (Tominšek v „Lj. Zv.“ 1905, 600).

Usoda poedinih smoter in preobrazovanja naših leposlovnih listov v smeri smoter podpira, se mi zdi, ta pesimizem. Vendar pa imamo nekaj znanosti in o tej hočem najprej govoriti.

1.

POROČILO O DOSEDANJEM STANJU NAŠEGA ZNANSTVENEGA DELA.

A. Naše znanstveno delo po vsebini in po strokah.

Društvo „Pravnik“ ima po pravilih smoter, „gojiti pravne in državne vede“. Glasilo mu je „Pravnik“.

„Muzejsko društvo“ pospešuje „domoznanstvo Kranjske, posebno v zgodovinskem in naravoznanskem oziru.“ Glasilo: slovenska „Izvestja“ in nemška „Carniola“.

„Zgodovinsko društvo“ v Mariboru goji „domačo zgodovino v celem obsegu kakor tudi narodopis.“ Glasilo: „Časopis za zgodovino in narodopis.“

„Leonova družba“ navaja med svojimi sredstvi tudi „izdajanje znanstvenega glasila in strokovnih spisov.“ Glasilo: „Čas“.

„Matica Slovenska“ izdaja knjige, ki morejo služiti „pravi omiki“.

„Društvo zdravnikov“ nima glasila; po svoji naravi je zdravstvo v tesni zvezi s prirodznanskimi vedami.

Ako ta fakta primerjamo z akademijami, vidimo, da imamo v elementih 1. zgodovinski

¹⁾ Dne 24. maja 1908 sem sklical v prostore Matice Slov. shod o organizaciji našega znanstvenega dela. Shoda so se udeležili zastopniki vseh naših znanstvenih društev. O stvari sem referiral v smislu tu priobčene razprave. Načela so se odobrila in se je sklenila „Zveza slovenskih znanstvenih društev“; pravila ji sestavlja predsednik Pravnika, g. dr. Danilo Majaron.

razred akademij (Muz. dr., Zgod. dr., Matica, Leonova dr. NB. „Voditelj po bogosl. vedah“), 2. prirodznanski razred (Muz. dr.), 3. narodopisni razred (Zgod. dr.), 4. leposlovno-literarni razred (Matica), 5. filozofski razred („Čas“, „Voditelj po bogosl. vedah“).

Akademije podpirajo znanstvenike pri izdajanju znanstvenih knjig. To točko nahajamo tudi v pravilih naših znanstvenih društev. Tako doseže „Muzejsko društvo“ razen z glasilom svoj namen tudi s tem, „da se prično in podpirajo vednostne in sploh koristne preiskave, ki se tičejo domoznanstva Kranjske“. „Zgod. društvo“ podpira „preiskovanje domačih starin in umetnin“. „Pravnik“ „pospešuje izdajanje zbirk, zakonov in drugih strokovnih knjig v slov. jeziku“. „Leonova družba“ „podpira znanstvena početja“, „daje nagrade znanstvenim spisom članov in drugih pisateljev“ ter „navaja na znanstveno delo mlade pisatelje“. „Matica“ tudi „podpira pisatelje in založnike, da izdajajo slovenskemu narodu primerne knjige“.

Poleg glasil in podpor imajo ta društva v svojih pravilih še druge določbe, ki so v tesni zvezi z znanstvenim delom. „Muzejsko društvo“ ima določbo, da „se shajajo udje v perijodične zборе, kjer se govori in poroča o lastnih in tujih opazovanjih in preiskavah“. „Zgodovinsko društvo“ ima v pravilih tudi „predavanja in shode“ (a očitno je tu misliti na poljudna predavanja, ki popularizirajo znanost). „Pravnik“ „prireja predavanja, čitanja in razprave v društvenih shodih“. To bi bile takozvane akademijske seje.

Končno je omeniti še knjižnice. „Muz. društvo“ množi „zbirke deželnega muzeja“ in zamenjuje z drugimi društvi publikacije, to je, snuje knjižnico. Istotako ima „Zgod. društvo“ namen, „vzdrževati knjižnico in muzej“ (doslej še neizvršeno.) „Pravnik“ ima v pravilih določbo, „da si osnuje strokovno knjižnico“. „Matica“ ima v svoji knjižnici mnogo vrednosti za zgodovino in za slovanske literature, NB. Omeniti je tu še Licejsko knjižnico in knjižnice srednjih šol.

Posnetek: 1. Imamo znanstvena društva, in sicer dvoje zgodovinskih in eno juridično. Eno društvo ima v programu prirodznanstvo, eno pa narodopis. Eno društvo goji faktilno poleg zgodovine najbolj literarno zgodovino. — Imamo znanstvena glasila: Izvestja - Carniola, Časopis za zgod. in narodopis, Pravnik, Zbornik (Matica Sl.), Čas, Voditelj. — 3. Imamo knjižnice (a uvažiti je, da je za akademijo važnejše in bistvenejše lastno produciranje — knjige so le pomoček). — 4. Samo na papirju je (razen pri „Pravniku“)

podpiranje znanstvenega dela in znanstveno predavanje (seje).

To so elementi znanstvene akademije, a akademije ni, ker med njimi ni nikake zveze ali pa so programne točke neizvršene.¹⁾ Manjka nam društva in posebnega glasila za filozofijo, filologijo, matematiko in pravzaprav tudi za prirodznanstvo. A tudi že obstoječe publikacije so jako skromne. Muzejska „Izvestja“ obsegajo na leto kakih 11 tiskanih pol (prejšnje „Mitteilungen“ 13½ pole), Časopis 12 pol, Zbornik (Matica Sl.) 16 pol, Pravnik 24 pol. Z „Voditeljem“ vred daje to blizu 100 tiskanih pol, to je, približno toliko, kolikor je izdala „Matica Slov.“ sama za l. 1907.

B. Gmotno stanje. „Muzejsko društvo“ je l. 1907. (199 rednih članov) delalo z deficitom 861 K (kljubu podpori ministrstva [600 K], Kranjske hranilnice in dežele); „Matica Slovenska“ dobiva od vlade za znanstvene publikacije na leto podpore 1000 K, a dela z deficitom; svojih znanstvenih publikacij ne more pomnožiti. „Zgod. društvo“ v Mariboru krije sicer troške, a ima jako majhen denaren promet (dohodkov: 2511 K, stroškov 1511 K, rednih članov 305). Ugodno bilanco (za l. 1907.) ima „Pravnik“: prebitka iz l. 1906.: 3261 K, članarine in naročnine za l. 1907.: 1310 K, stroškov 4996 K, prebitka 2822 K in čistega premoženja 5676 K. „Pravnik“ pač zato ne dela z deficitom, ker je stan, ki potrebuje list, jako mnogobrojen in ker je temu mnogobrojnemu stanu tak list v praksi potreben.

Gmotni položaj naših znanstvenih društev je tak, da ta društva ne morejo znatno razširiti svojega delovanja.

Deloma utegne biti posledica tega neugodnega stanja nizko število sotrudnikov. Celo „Pravnik“ ima le nekoliko stalnih sotrudnikov. Zgodovinarskega naraščaja skoraj ni.

2.

NASTANEK DRUGIH SLOVANSKIH AKADEMIJ IN NJIH DELOVANJE.

Zagreb. Zanosni ilirski časi so sanjali o učenem društvu, o „Društvu prijatelja narodne izobraženosti ilirske“, o „društvu za uzgajanje narodnoga jezika i literature“; ustanovila se je „Matica Ilirska“ s svrhu, izdajati koristne knjige. L. 1850. se je osnovalo „Društvo za jugoslav. povjest i starine“.

¹⁾ L. 1905. smo v znanstvu nekako tam, kjer smo bili z leposlovjem pred „Glasnikom“. (Tomlinšek v „Lj. Zv.“ 1905, 600).

Ko se je iznova budilo ustavno življenje, je Strosmajer v seji banske konferencije z dne 10. dec. 1860 položil prvi prilog za „Akademijo“, in sicer 100.000 K, pozneje je dodal še 40.000 K. Kardinal Haulik je dal 20.000 K, mesto Zagreb 20.000 K. Sabor je sprejel pravila nove akademije 29. jul. 1861, cesar pa jih je potrdil 4. marca 1866. Svečano je bila akademija ob navzočnosti Srbov in Slovencev otvorjena dne 28. jul. 1867. Njena zaklada je l. 1866. znašala 200.720 fl. (401.440 K) in je do l. 1891. narastla na 379.763 fl. Njen letni dohodek je bil l. 1867.: 7856 fl., a l. 1891.: 20.818 fl. L. 1905. so ji dohodki znašali 55.861 K, a stroški 49.942 K (vlada je dala 6.000 K).¹⁾

Praga. Češka akademija je bila otvorjena l. 1891. — Temelj ji je položila munificenca rodoljuba, ki je v svrhu ustanovitve učenega društva deželnemu odboru poklonil 200.000 fl. (stavbeni svetnik Hlávka). Deželni odbor je poklonil redno podporo 20.000 fl., država pa 16.000 fl. Cesar je dal za ustanovni fond 20.000 fl. Ob otvoritvi je ustanovna imovina znašala 300.000 fl. Pošiljatve akademije so poštne proste.

Hrvatska in češka akademija sta nastali torej po munificenci rodoljubov.²⁾

Nekatere akademije so se razvile bolj organski, to je, razvile so se iz preprostejših asociacij, tako n. pr. francoska akademija iz književniškega društva (izza l. 1629. so se književniki redno sestajali v Parizu), angleško učeno društvo (izza 1645 v Oxfordu, iz 1658 v Londonu). „Institut de France“ je dandanes pravzaprav skup peterih samosvojnih akademij, kakor slično akademija v Peterburgu. Na tak način se je razvila tudi poljska akademija v Krakovu in Ševčenkovo društvo v Levovu.

Že l. 1816. je bilo zasnovano učeno društvo „Towarzystwo Naukowe“ v Krakovu. To društvo, ki je od početka živelo le od članarine, se je vsled želje Njegovega Veličanstva izpremenilo v akademijo, ki je imela v prvem letu 1873. že 20.870 fl. dohodkov. L. 1905. je dobila podporo: od Krakova 1000 K, od dežele 70.000 K, od dr-

žave 50.000 K, to je 121.000 K ter je izdala 551 tiskanih pol.

Po privatni inicijativi so rodoljubi l. 1873. v Levovu ustanovili „Tovaristvo imeni Ševčenka“, a društvo se je izpočetka bavilo skoro izključno s svojo tiskarno.

Šele l. 1892. se je društvo izpremenilo v znanstveno društvo z imenom „Naukovo tovaristvo imeni Ševčenka“ ter je najprej ustanovilo perijodično glasilo „Zapiski nauk“ in kmalu nato „Rusko Istorijško Biblioteko“ in „Juridični časopis“. A l. 1906. je društvo izdajalo že 15 različnih serij (294 tiskanih pol); tega leta je dobilo podpore od dežele 12.000 K, od države 6000 K, budget pa je znašal 54.300 K. Subvencija je torej znašala jedva tretjino stroškov; odkod je društvo krilo ostale svoje stroške, je zagonetka. („Iz tiskarne in članarine!“) Vsekakor je pomisliti, da je rusinski del ruskega naroda 30 milijonski narod in v faktičnih stikih z Rusi.

Posnetek: Nekatere akademije so nastale takorekoč v hipu po fundaciji mecenatov, nekatere so se pa razvile iz preprostejših organizacij, podprtih z mecenatskimi darovi ali sicer z velikimi dohodki. Nobena akademija ne izhaja brez deželne oz. državne podpore. Iz tega se vidi: Učena društva žive le od kapitalov, od denarja („denar je tudi znanosti vladar“). Znanost je nevesta, ki brez dote ne dobi ženina, žaluje brez dote kot samica mnogo prej nego beletristika.

Še to vprašanje bi bilo rešiti: Ali prej vseučilišče ali prej akademijo? Dr. Hinterlechnerju so akademija in učena glasila potrebna, „ako hočemo doseči kdaj kulturno središče, kakor so vseučilišča“; „filozofu“ v „Omladini“ (1908, str. 24.) pa „akademije niso noben nujen antecedens vseučilišč, ampak šele posledica znanstvenega razvoja potem vseučilišč“. V dokaz za to zadnjo trditev se navajajo univerze v Bologni, v Parizu, v Pragi, Krakovu, na Dunaju, ki so bile pred akademijami; graška, inomoška in černovška pa dokazujejo, da nastajajo in eksistirajo vseučilišča brez akademij.

Toda kar se tiče teh treh zadnjih univerz, moramo reči, da so pač nemška; najsi tudi direktno ob njih ni akademij, pa jih imajo zato Nemci drugje, imajo veliko akademij in učenih društev. Slično je soditi o navedenih starih univerzah in akademijah; srednji vek in novi vek do 18. stoletja je bil, kar se tiče znanosti, ena sama jezikovna enota, republika latinska; zato v oni dobi vprašanje o zvezi enega vseučilišča z eno akademijo ne prihaja v poštev.

(Konec prih.)

¹⁾ Naročnikov je imela l. 1905.: 135, med temi 40 ravnateljstev in le 41 privatnikov.

²⁾ L. 1825. se je vsled velikodušnega daru grofa Štefana Széchenyja ustanovilo madžarsko učeno društvo. Akademija, ki se je razvila iz njega, je imela l. 1888. imetka preko 2 milijona goldinarjev, a dohodkov iz fondov 194.401 fl., stroškov 144.363 fl. Od vlade je dobila podpore 30.000 fl., privatnih darov 48.677 fl. Bolonjski akademiji znanosti je osigural trdno podlago prof. Lodovico Fer. Marsigli s svojimi bogatimi volili.

IZ GEOLOGIJE.

UVOD.

Zemlje, ki so v njem naseljeni v Avstriji Slovenci in Hrvati kompaktno, pripada po večini onim kronovinam naše monarhije, za katere bode dogotovljen geološki zemljevid, ki ga izdaja c. kr. geološki državni zavod na Dunaji, skoro najpreje. Zato ni neumestno, če pojasnimo nekoliko pomen takih zemljevidov v znanstvenem, kakor tudi v praktičnem oziru, njih izdelovanje in še to in ono, kar je z vsem vprašanjem v ožjem stiku. Predno se polotimo snovi same, moramo namreč razložiti v sledečem ciklu nekaj najpomembnejših geoloških osnovnih pojmov, ki naj šele omogočijo razumevanje poznejših podatkov.

I.

KAJ JE GEOLOGIJA? — POJEM STAROSTI V GEOLOGIJI. — ULOGA ORGANIZMOV. — RAZDELITEV ČASA.

Geologija¹⁾ je nauk o zgodovini naše zemlje, o njenih snovnih lastnostih in o njenem sestavu. Osnova v dosego vseh tozadevnih spoznanj ji je predvsem skalnato zemeljsko ogrodje, njena litosfera²⁾, čeprav so bistveni deli zemlje tudi njena notranjost in njen vzdušni ter vodni pas.

Kako stara je naša zemlja, se ne dá dognati na noben način. Pojma starosti ni v geologiji tudi sicer nikoli tolmačiti absolutno, temveč le relativno; z odmerjeno ali sploh določeno dobo časa se ne računa tedaj v geologiji nikoli. Gre vedno le za to: kaj je mlajše in kaj starejše?

Za odgovor na ti dve vprašanji sta neizmerne pomena živalstvo in rastlinstvo našega planeta, njena biosfera.³⁾

V morjih, jezerih, rekah i. t. d. popadajo umrle živali in rastline na dno. Pozneje nagomili narava⁴⁾ istotam raznih rudninskih snovi in iz teh postanejo sčasoma razsežni kameneni deli zemeljske skorje, ki jih imenujemo hribine. Naravno groblje zemeljske favne in flore!

¹⁾ *gê* (grško) zemlja, svet; *lógos* (gr.) beseda, govor, veda.

²⁾ *lithos* (gr.) kamen; *sphaera* (gr.) krogla.

³⁾ *bios* (gr.) življenje.

⁴⁾ Na kopnem včasih s pomočjo vetra.

Ta proces se ne vrši šele od danes. Narava deluje vedno z istimi sredstvi in po isti metodi, je v skrajnji preteklosti prav tako kakor dandanes! Odtod organski ostanki v hribinah; zato so nam ohranjeni dosihdob izpremenjeni ali pa tudi docela neizpremenjeni¹⁾ nekdanji prebivalci naše zemlje. Imenujemo jih v celoti, kakor tudi posamezne njihove dele: okamenine, okamenice, fosilije ali petrefakte. Znanost, ki se peča s tolmačenjem takih ostankov, pa paleontologija.²⁾

Živali in rastline, ki se nahajajo dandanes na naši zemlji, niso vse tu že od onih časov, ko je nastalo življenje. Dognano je, da nekaterih izmed njih v starejših hribinah sploh ne najdemo, ker še niso živele, ko so nastale dotične tvorbe. Živali in rastline te vrste so tedaj za naš vek značilne.

Paleontologija nas pa seznanja med drugim tudi z živalskimi in rastlinskimi oblikami, ki jih ne zasledimo danes na naši zemlji živečih. Taki liki spadajo v čas zemeljske zgodovine, ki se ne sklada s sedanjim — ki je starejši od sedanjega. Poslednje zlasti zato, ker vemo, da je preteklost korenina sedanjih živih bitij, ali z drugimi besedami, ker vemo, da ne visi sedanje „stvarstvo“ z ozirom na preteklost nekako „v zraku“. Vsa sedanja živobitja so le višje razviti potomci onih, za katera — „*saxa loquuntur*“.³⁾ Na ta način služi v principu živalstvo in rastlinstvo minolih vekov geologu, da loči starejše tvorbe od mlajših.

Naše izhodišče mora biti pri vsem tozadevnem študiju sistem v morju sesedlih se hribin, ki leže normalno in ki se odlikujejo po zadostnih okameninah.

Na takem mestu določimo razvrstitev hribin in okamenin, da dobimo najprej delni vpogled v razmere dotičnega časa z ozirom na te količine na dotičnem posameznem mestu. Pri dobljeno spoznanje je veljavno namreč najprej le za ondotne krajevne razmere.

¹⁾ Okameninam prištevamo n. pr. tudi mamuta, ki se nahaja v Sibiriji zmrzel, in ki ima na sebi še kožo in dlako. Njegovo meso in drob sta še skoraj neizpremenjena; poslednje velja celo o hrani, ki se nahaja včasih v njegovem želodcu.

²⁾ *palaios* (gr.); nekdanji, bivši; *ón* (gr.) bitje.

³⁾ = govori skalovje.

Do jasnega pojma in do popolne slike kega časa pridemo pa šele tedaj, če primerjamo s temi rezultati kar največ mogoče drugih mest, ki naj bodo porazdeljena na vso zemeljsko površje.

Pri tem se poslužujemo okamenin pri podrobnem preiskovanju na ta način, da določimo najpreje značilne tozadevne najdbe posameznih tvorb. Posebno se moramo dalje ozirati na take okamenine, ki ovajajo precizno krajše časovne dele. Te imenujemo vodilne okamenine. Ko smo dosegli to, je sledeče delo razmeroma lahko. Na vsakem novem kraju, kjer imamo okamenine, sklepamo jednostavno v obratnem smislu, kajti: znane vodilne okamenine se nahajajo vedno le v znanih in enako starih tvorbah.

Znanost, ki ji pripada vsa ta naloga, nazivljamo stratigrafijo.¹⁾

Naša zemlja se je razvijala dolge veke in sicer zdržema. Zato velja, kakor smo rekli tudi za njeno biosfero.

Ker vsega tega časa človeški duh ne obvladuje, ne da bi ga delil v odlomke, zato razlikujemo dandanes, tedaj docela iz praktičnih ozirov, konvencionalno, kakor v človeški, tako tudi v zemeljski zgodovini več umetno določenih časovnih odlomkov. Progresivno od sedanjega časa do najstarejših eonov, iz katerih smo spoznali doslej okamenine, jih nazivljemo:

1. kenozojski²⁾ ali novi vek;
2. mezozojski³⁾ ali srednji vek; in
3. paleozojski⁴⁾ ali stari vek.

Vsak vek delimo dalje v vsaj dve dobi ali perijodi, posamezne dobe pa v več razdobj ali epoh.

Časovnemu pojmu vek odgovarja prostorni skupina; enako rabimo za dobo: formacijo, in za razdobje izraz: oddelek. Oddeleke delimo dalje v etaže. Pri daljnji delitvi vvedemo pase, ki sestojajo iz več plasti. Navadno je najmanjša geološka enota pas in ne plast.

¹⁾ *stratum* (lat.) kar se dá razprostrti, (kakor n. pr. kos sukna). — *grafé* (gr.) pismo, vse, kar se je pisмено sestavilo.

²⁾ *kainós* (gr.) nov; *zón* (gr.) živo bitje.

³⁾ *mésos* (gr.) srednji.

⁴⁾ *palaiós* (gr.) star.

Imena posameznih vekov in dob navajamo v sledeči razpredelnici.

Pregled vekov in dob, iz katerih poznamo doslej zanesljive sledove življenja:

Novi ali kenozojski vek (kenozojik)	}	kvartarna ¹⁾ doba
Srednji ali mezozojski vek (mezozojik)		tercijarna ²⁾ doba.
	}	kredna ³⁾ doba
		jurska ⁴⁾ doba
	}	trijadna ⁵⁾ doba.
		permska ⁶⁾ doba
Stari ali paleozojski vek (paleozojik)		premogova ⁷⁾ ali karbon-ska doba
		devonska ⁸⁾ doba
		silurska ⁹⁾ doba
		kambrijska ¹⁰⁾ doba.

O geologiji smo rekli, da je deloma nauk o zgodovini naše zemlje. Od vsakega zgodovinskega nauka se mora zahtevati z znanstvenega stališča, da je popoln. Zato ne sme pričeti povestnica nikoli s kako poljubno dobo ali celo fazo. To bi se pa zgodilo, ako se ne bi ozirala geologija tudi na oni štadij našega planeta, v katerem je bil še pred paleozojskim vekom. Pomisliti je treba v tem oziru le nastopno:

Že v najstarejših, dosihdob znanih, gotovo paleozojskih hribinah naše zemlje se nahajajo okamenine, ki so ostanki zelo visoko organizovanih bitij. Ako se ne oziramo na hrbtničnike, so tam zastopane že skoraj vsi veliki favniški oddelki. — Če so bili veljavni oni zakoni, ki jih uči paleontologija za stari vek naše zemlje, tudi pred in posebno ob začetku paleozojika, potem pa zahteva gola logika, da izhajajo tudi paleozojska bitja od starejših. Do danes jih žalibog le ne poznamo. (Dalje prihodnjič.)

¹⁾ *quartus* (lat.) = četrti; preje četrta doba.

²⁾ *tertius* (lat.) = tretji; preje tretja doba.

³⁾ od pisne krede, ki je tvorba te dobe.

⁴⁾ od Jurskega gorovja.

⁵⁾ *tres* (lat.) = tri, ker ima tri razdobja.

⁶⁾ po permskem guberniju v Rusiji

⁷⁾ vsebuje posebno mnogo premoga; *carbo* (latinsko) oglje.

⁸⁾ po grofiji Devonshire na Angleškem.

⁹⁾ Siluri so bili narod v sedanji pokrajini Wales na Angleškem.

¹⁰⁾ od kambrijskega gorovja v pokrajini Wales; *Cambria* staro ime za Wales.

IVAN LAH:

PESNIK I. S. MACHAR

V BOJU ZA ANTIKO.

Češki pesnik I. S. Machar je v Slovincih že dobro znan. Naši leposlovniki in drugi listi so prinesli o njem nekaj dobrih študij¹⁾ ter imamo v slovenskem prevodu eno najboljših njegovih del, „Magdaleno“ in nekaj krajših pesmi. Spoznali smo ga predvsem kot pesnika-socialista, in v svojih prejšnjih zbirkah je Machar budil zanimanje kot izvanreden pojav na polju moderne češke literature. Primerjajo ga pri nas s Cankarjem, s katerim ima res mnogo sorodnega, pa tudi mnogo različnega. I. S. Machar je literaren pojav svoje dobe in je ostal tudi v moderni češki literaturi popolnoma osamljen, dasi so mnogi izkušali hoditi po raznih potih za njim. Njegov nastop pomenja preobrat v češkem slovstvu in v češkem mišljenju. S krogom ožjih prijateljev (F. X. Šalda, Ružena Svobodova i. dr.) je lani ustanovil list „Novina“, kjer se sedaj zbirajo najboljši češki literati. Pod geslom Turgenjeva: „Novino je treba orati s plugom, ki globoko reže“ hoče „Novina“ ustvariti novo češko moderno umetnost. Boj med modernimi češkimi strujami je zelo živahen, a ne na škodo umetnosti. Živimo pač v času, ki mu satira zelo ugaja, in današnja tla so zelo rodovitna za polemiko. Par literarnih polemik smo doživeli tudi pri nas in bilo bi morda zdravo, ko bi jih doživeli še več.

Predvsem pa je zanimiv boj, ki se je razvil na vsej črti zaradi treh poslednjih Macharjevih del in ki mu damo skratka lahko naslov: boj za antiko. Tri knjige, ki tvorijo med Macharjevimi deli oddelek zase: „V zarji hellenskega solnca“, „Strup iz Judeje“ in „Rim“,²⁾ so vzbudila veliko pozornost tudi za češkimi mejami. „Rim“ sam je doživel v par mesecev četvero, dozdej že šestero izdaj in je bil kmalu preložen tudi v nemščino.³⁾

Zdi se mi primerno, izpregovoriti nekoliko o teh treh delih, in o nazorih, ki jih ima pesnik Machar o antiki in o krščanstvu, ker se mi zdi, da prav danes antiški poganski in stari krš-

čanski svet vstajata pred nas v novi luči in da se boj med obema jasno izraža v boju za nov življenski nazor. V tem bomo morda tudi spoznali pomen Macharjevega boja za antiko in njegovih del.

Življenje pesnika Macharja⁴⁾, njegove nazore in razvoj spoznamo najbolj iz njegovih „Konfesij literata“⁵⁾ (l. 1902.) Tu nam podaja pesnik natančno svoje življenje, razmere in vplive, pod katerimi se je razvijal. Od spominov mladih let, ki jih je preživel na obširni ravnini ob Labi, pa do konca njegove vojaške službe imamo tu v krepkih in karakterističnih potezah popisano njegovo mladost. In že zgodaj v tej mladosti se je moglo videti, kakšno pot bo nastopil pesnik. Ona mehka, lirična, sanjava doba, ki v nji ostajajo mnogi pesniki vse življenje, je pri Macharju kmalu minila. Da, skoraj bi lahko rekli, da je ni bilo. Kajti komaj je bil zapisal svoje prve zaljubljene verze, že sta jim sledila epigram in satira. Ne samo beda in slabe razmere, v katerih je živel mladi Machar, so ne navadno hitro prebudile kritično silo v njem, ampak ležalo je vse to v njegovi naravi, v značaju. To potrjuje sam, ko pripoveduje, s kakšno lahkoto je predelal svojo versko krizo. „Začel sem živeti preveč zgodaj . . . Bil sem petnajst let star in sem bil v tretjem razredu gimnazije. V tej dobi je že divjala v meni verska revolucija. Pri starem Wahlu sem si kupil nekaj malo knjižico: „Voltaire's Schriften“, del, ne vem kateri; ugajala mi je pergamentna bela vezava in rdeči napis; cena je bila 10 krajcarjev. Nekega večera sem jo vzel in sem začel čitati; — bila je razlaga novega zakona. Oster, dovtipen in srdit je bil stari pisatelj — ah, in meni je bil že tedaj dovtip priljubljen, bolj nego pesem srednje vrednosti — in budil je, kar je ležalo v moji duši uspavano in zazibano, vzbujal je k življenju, kar je bilo v meni, toda dotedaj še ne-

⁴⁾ I. S. Machar (rojen 1869) je preživel svojo mladost v Kolínu, pozneje v Brandysu ob Labi. Bil je sin nepremožnih staršev. Gimnazijo je študiral v Pragi, kjer je kmalu začel pisati. Že v četrti šoli je priobčeval svoje pesmi. (l. 1882). L. 1887. je izšla prva njegova zbirka „Confiteor“. Po dovršeni gimnaziji je odslužil Machar svojo vojaško službo, pozneje je dobil mestov dunajski banki (Boden Credit Anstalt), kjer je ostal do danes.

⁵⁾ „Konf. literata“ str. 112 in sl.

¹⁾ Tudi „Slovan“, letnik I., zv. Op. ured.

²⁾ I. S. Machar: „V zarji hellenskeho slunce“ Praha 1905—6. Zal. F. Šimáček. „Jed z Judeje“. Praha 1906. Zal. F. Šimáček. „Rim“. Praha 1907. Zal. Grosman in Svoboda.

³⁾ „Rom“ Grossmann u. Svoboda. Prag. C. 3 K. Dobje se tudi pri L. Schwentnerju v Ljubljani.

GOSPA LILI NORDGARTOVA.

izraženo, neizgovorjeno. Včasih se mi je zdelo, da stari filozof z mefistofelskim obličjem, kakor sem ga poznal z lesoreza, sedi nasproti mene v moji sobi pri gospodu Randi v Kaprovi ulici in mi z zapeljivim glasom in muhastim nasmehom razlaga ter me prepričuje. Poslušal sem ga z nekako bolečo radostjo: udarci, ki so padali na to, kar me je preje bilo najsvetejše, so me veselili, od radosti sem pri njih vzklikal, — neovrgljiv znak, da se je revolucija začela. Od tega trenutka mi je bilo, kakor da se je velika nevihta vzdignila v prostorih moje duše.

Žvižgalo je tam, rjulo, vpilo, tožilo se mi je in zopet vzklikalo od radosti, vzdihovalo je tam nekaj in se razgubilo v nič, dvigal se je prah, lomile so se roke, kladiva so nabijala po glavah in podstavah, in v ta kaos sem pošiljal revolucionarske sile, kar in kolikor sem je mogel zgnati skupaj: Jungmannovi „Zapiski“, Byronov

„Kain“, Voltairjevi romani, Renanovo „Življenje Jezusa“ v prevodu V. Bambasa . . .

Dokler ni bil ta preobrat v meni dovršen, sem strastno debatiral s svojimi prijatelji.“ Tako govori Machar sam o svoji verski revoluciji. Prijatelji, sošolci in tovariši, s katerimi je stanoval, so bili enaki, kakor on. Tu gledamo, v mladih letih nenavadno, oni prehod, ono krizo, ki se vrši več ali manj pri vsakem šele v poznejši, zrelejši dobi. Sicer pa je vse to do pičice podobno oni krizi, ki jo preživlja naša današnja mladina nenavadno zgodaj. Machar je izražal svoje prepričanje ne samo v ostrih epigramih, ki pogosto spominjajo na Havlička, ampak tudi v šoli, zaradi česar je moral v šesti šoli izpremeniti zavod.

Sočasno literarno in umetniško življenje v Pragi je bilo živahno, in Machar je kmalu zašel vanje. Tu so se že oglašali glasovi proti starim korifejam na literarnem polju, pa tudi proti starim

GDČ. JOŽICA HADRBOLEČEVA.

politikom, posebno proti Mladočehom. Proti prvim se je oglašala češka moderna, proti drugim so začeli nastopati realisti, dočim so si bili Staro- in Mladočehi po manjših mestih še vedno med seboj v laseh. V takem času boja je seveda epigram in dovtip večjega pomena nego pesem.

In tu se je pesnik pokazal mojstra. Povzdignil je svoj glas proti mogočnejšem, proti zatiralcem revnih in ubožnih, proti privilegirani družbi višjega sveta. —

Takoj v prvi knjigi, „Confiteor“, je pokazal svojo smer. V „Vstopnem dialogu“ se obrača proti ljudem, ki se igrajo s poezijo in hočejo mnogo povedati svetu, ne da bi mu imeli kaj povedati. V „Kapitolah iz mojega romana“ kaže svojo skepso celo v čustvu ljubezni, ki v tej dobi navadno objame mlado dušo z vso svojo čarobno silo. V „Disonancah“ pa izraža boleost mladega človeka, ki se je prebudil iz svojih sanj in se začutil na trdih tleh realnega življenja. Tej knjigi je sledila 1889. l. knjiga pesmi „Brez naslova“, ki kaže sicer pesnika mirnejšega izraza pa veliko tragiko življenja. V „Tretji knjigi lirike“ (1892.) najdemo Macharja na vrhuncu njegove lirike, ki izraža odpor češkega človeka proti težkopadni vsakdanjosti razmer. „Tristium Vindobona“ (istega leta) in „Pele Mele“ so odmevi pesnikove duše z ozirom na češke domače literarne in politične razmere. V letih 1892.—94. so sledile: Štiri knjige sonetov, ki izražajo vso bol in radost, tragiko in satiro te dobe. L. 1894. je izšla znana „Magdalena“, ki je proslavila ime Macharjevo daleč čez meje njegove ožje domovine. Knjiga „Zde by mĕly kvĕst rŕže“ (Tu bi imele cvesti rože) istega leta je predvsem posvečena prijateljicam in sploh ženam. Ako je „Magdalena“ nekaj odmev čustva pesnikovega do ene ženske in rešuje predvsem žensko vprašanje z ozirom na najnižje sfere življenja, daje druga knjiga sploh pogled v življenje žene in njeno trpljenje.

V knjigi „1893—1896“, ki je izšla l. 1897., imamo nekoliko jasnejše in bolj sveže poezije. Historične pesmi v tej zbirki se prištevajo med najboljša Macharjeva dela. Istega leta je izšla satira „Boží bojovníci“, ki biča posebno Mladočehe. Lani je izšla knjiga v drugi izdaji s primernim predgovorom. L. 1898. je izšel „Izlet na Krim“, ki nam kaže razne vtiske in spomine Macharjeve na tem potovanju. „Golgota“ (leta 1902.) pa kaže pesnika zopet kot svobodomisleca. Po svoji globokosti in izrazitosti spada „Golgota“ med najznačilnejša pesnikova dela in je postavila pesnika zopet v verski boj. „Vteřiny“

(sekunde), ki so tej sledile, kažejo (1905.) pesnika v prehodu. Med tem so izšle nekatere knjige v prozi „Konfese literata“ (1902.), „Knjiga feljetonov“ (1902.), ki kaže posebno boj Macharja in moderne proti Vitezslavu Halku in starejši literarni struji, ki je bila zbrana (in je še) okoli lista „Osvĕta“ (Prosveta). Ta knjiga je odločen mejnik med starimi in mladimi. „Stara proza“ in „Hrst belletrie“ (1905) nam kažejo pesnika v prozi z vsemi njegovimi nazori v vednem boju proti staremu in preživelemu. „Satiricon“ je zbirka epigramov in literarnih ter političnih satir.

Do te dobe nam je Machar več manj ali znan, in hotel sem le v kratkem podati njegova glavna dela pred l. 1906, ko je Machar — nekako utrujen v svojem literarnem, političnem in kulturnem boju — našel nov vir, odkoder je načrpal novih moči.

Ta vir je bila antika. V „Času“ je l. 1906. priobčil Machar vrsto feljetonov, ki jih podarjam v dobesednem prevodu, (izšli so v „Prozi 1906“), ker na teh nazorih o antiki slone vse Macharjeve tri knjige: „V zarji helenskega solnca“, „Strup iz Judeje“ in „Rim“. V mnogem se v njih kaže tudi Macharjeva krepka satira in svobodomiselnost. Obenem pa nam dokazujejo ti članki, da je pesnik globoko posegel v klasično literaturo in da je antiko res temeljito študiral. Podajam vse v dobesednem prevodu, dasi vem, da se z menoj vred marsikdo ne bo strinjal z vsemi Macharjevimi trditvami. Tuintam se pač kaže, da je pesnik v antiki videl to, kar je videti hotel. Toda to ne zmanjšuje vrednosti niti teh člankov niti teh literarnih del, ki slone na njih. Antiški racijonalizem in naturalizem je razumel pesnik zelo dobro in ga je izrazil v svojih treh delih v plastični obliki. Sveto prepričanje govori iz teh člankov in iz knjig. Gotovo je, da so pri razširjanju „Strupa iz Judeje“ sodelovale še druge sile, nego te, kar jih našteva avtor. Toda v celoti je zadel pesnik pravo.

Nikakor ni moj namen, spuščati se v kritiko Macharjevih nazorov o antiki. Storili so to že drugi, kar bom pozneje omenil. Da jih podajam tu v prevodu, je vzrok to, ker moremo le iz njih razumeti njegova poslednja dela. Mutatis mutandis pa imajo ti članki mnogo poučnega tudi za Slovence, in zato se mi je zdelo potrebno, da se tudi pri nas o tem izpregovori resna beseda.

Toda predvsem naj govori Machar sam! Potem premišljujmo in sodimo

(Dalje prih.)

JOSIP PREMK:

TOSULKA IN VAGABUND.

ODLOMEK IZ POTNIŠKEGA DNEVNIKA.

Z

alostna je ta zgodba ali vesela, v kakršnem razpoloženju jo čita človek; morda ni niti zanimiva in ne kratkočasna, resnična pa je do pikice, ki jo napravim na koncu.

I.

Obut v visoke škornje, z debelo potniško palico, okovano s krepko ostrino, s torbo na hrbtu, pač kakor se spodobi za popotnika, ki se še ni popolnoma povagabundil, sem prispel tam v globoki Srbiji, v bližini trga Nove Palanke do skromne vasice, ki je že na zunaj kazala bedo in žalost ubogih meščanov.

Krčmar, ki mi je postregel z malinami in pristno slivovko, — vina sploh ni imel —, mi je razlagal na dolgo in široko svoje revolucionarsko nezadovoljstvo . . . Obenem me je navduševal za Aleksandra in Drago iz bogvekekega vzroka in namena.

Bil je pristen Srb, bojaželjen, nikdar umirjen in nezadovoljen z vsem, kar je bilo le malo višjega od njega.

„Pa morda niste kak špijon?“ me je vprašal končno nezaupno, ko sem mu povedal, da sem iz Avstrije.

Čudno. Moja zunanost me menda ni delala ogleduhom, in sploh čutim v sebi tako malo avstrijanstva. Dasi mu nisem govoril o svoji državi nič več, ko da sem jo le imenoval, je vendar takoj nezaupno razširil oči.

„Pa kam ste se namenili?“

Takrat sem potoval po Srbiji, in bilo mi je pač vseeno, ali jo prepotujem od vzhoda do zahoda, ali od severa do juga, samo da jo vidim, in zato sem mu tudi še danes dolžan ta odgovor.

„Pa kam mislite še danes?“

„Do Crvenega sela“, mu odgovorim.

Položil je desnico na svoje košate obrvi, pogledal na uro, ki mu jo je obesil stvarnik na nebes in se je v svoji zlati bleščobi vozila nad nami, ter je počasi odkimal:

„Bogme, bogme, težko!“

„Zakaj?“

„I no! Ako hodite dobro, pridete v štirih urah; ako pa ste že izmučeni, jih boste potrebovali pet.“

„Ni vrag!“ se začudim, ker bil sem mnenja, da imam do Crvenega sela komaj kake tri ure in še to prav umerjenim korakom.

„Da, da, resnica! No, tri ure bo še dan in mlad ste, lahko še pridete!“

Potem sva se poslovila.

Cesta se je zavila malce v klanec, in kmalu sem dospel na vrhunec holma, kjer me je pozdravilo nedogledno polje, blesteče se v žarkih popoldanskega solnca. Tam daleč so se nejasno začrtavali grebeni dolgega pogorja, ki loči Srbijo od Bolgarije, a nad njimi so se kopičile temne megle, katerih se nisem nič kaj razveselil.

Kakor dolg, raven meč, položen med zlato polje, se je videla cesta, gubeča se v dalji in resnično sem se zbal tistih megel, ki so se kar vidno večale in se podile sem proti meni.

Pospešil sem korak, da dospem še pravočasno v Crveno selo. Tam sem menil prenočiti ali pri učitelju, ali še bolj gotovo pri popu. Do tistih neusmiljenih klopi, s katerimi postrežejo gostoljubni Srbi popotniku v obcestnih „kafanah“, sem čutil silno mržnjo.

V Crvenem selu pa sem se nadejal čiste postelje, ker hotelov je v srbskih vaseh ravno toliko, ko v naših slovenskih. Morda ni ravno lepo, da sem to pomanjkljivost tujčevega razkošja izrabljal pogosto v svojo korist, a resnično, da mi je mehka postelja in neplačena večerja pravoslavnega svečenika vedno bolj dišala, ko krajec kruha s čebulo in soljo, kar se največkrat edino dobi v srbskih krčmah. Poleg tega človek, ki je na svojem pešpotovanju itak navezan večinoma na seljake, rad izpregovori besedo z naobraženim človekom. Pri pravoslavni duhovnikih, ki so zavrgli celibat med staro šaro navidezne svetosti, tudi nisem pogrešal ženske družbe, brez katere objame človeka, ako že ni kak zagrlzen modrijan, vendar dolgočasje.

Torej v Crveno selo!

Velika, podolgasta lisa jasnega neba se je še vlačila med meglami, ki so bile zamolklosive in so se razgrinjale liki umazana plahta pod božjim solncem, ki je pravkar skrilo svoj žareči obraz. Nizko so se spuščale, tam nad onim gozdom je obvisela ena prav nad vrhovi, ko da se je zablepla med vejevje. Polje je šumelo, zamolklo je šelestelo zlato klasje in zdajpazdaj je zava-

valovila vsa žitna plan, ko mehko valovje: razgrnila se je, da se je za hip pokazal ideč demokrat, potem pa se je zgrnila in žareči mak se je zopet potopil v zlato morje.

Velika potna kaplja mi je zdrknila po hrbtu, za njo druga, tretja in kmalu sem bil ves oblit od vročega znoja.

Težka sopara je ležala nad poljem, kavke in vrane so se zaganjale pod sive, razcapane oblake, ki so se kopicili vedno bolj in bolj.

Kakor nepregledno morje se je razprostiralo vroče polje, in tam v dalji se je nejasno začrtaval smrekov gozdič. A hiše ni bilo nikjer, niti človeka ne. Zdelo se mi je, ako bi zakričal v to gluho nedogled, da bi segel glas jedva do one prve njive, tako je bilo vse nekako pridušeno-soparno, težka plast razbeljenega zraka je pritiskala name in vso okolico.

Solnce se je skrilo, črezinčrez so bili že nakopičeni oblaki in zdajzdaj se je morala odtrgati ta mokra teža in pasti na polje. Pa zopet je postalo tiho, samo v časih je zatrepetal klas, megle in oblaki so stali nepremično, ko da se boje izliti svojo jezo nad izsušenim poljem.

„Gospodine!“

Kdo neki me je počastii s tem zame nepriemnim imenom sredi te gluhe poljane? — Ozrem se in se nasmejim.

Kadar vidim capina sredi prašne, samotne ceste, se mi zdi to tako lepo, da vedno postojim in gledam za njim. Kakor bi šel živ odpor po zemlji, ki je vsa polita s solzami truda, se mi zdi, ako vidim brezdelneža sredi zlatega polja.

„Gospodine!“

Nisem še mogel prav natančno razložiti njegovega obraza, a da me ne pozdravlja kaka ljubka gospodična, v tem sem bil gotov, ker prah, ki ga je raztepavala deklica, hiteča proti meni z bosimi nogami, se je dvigal kar v oblakih, ki so jo skoro zakrivali.

„Počasi, počasi, da me ne zadušiš s prahom!“ ji zakličem, ko je bila že blizu mene.

Tedaj se je zasmejala na glas.

Bože, usojeno je menda človeku, da vidi v življenju marsikaj, čemur se čudi in mu je večna zagonetka, ki je ne razreši ne on, ne kdo drugi, in tako sem se začudil tudi jaz, ko sem srečal v svojem življenju že marsikakega čudaka, a bitja, kakoršno je bila ta deklica, še nikdar!

Zasmejala se je na glas, in predrzen se mi je zdel prvi hip ta smeh. A ko sem se zagledal v njo, sem za korak odstopil.

Predstavlajte si nebo zakrinkano s temnimi oblaki, vsenaokrog samotno polje in sredi vroče, prašne ceste dekcle kakih osemnajstih let, z zagorelim in lepim obrazom, otroško nedolžnim, a z velikimi in črnimi očmi, za katere bi morda edino veljala poetska fraza — da jih je rodila noč . . . Črni, razpletjeni lasje so ji vihrali po plečih in čez ramena, a obleka iz surovega, rjava-vega platna, prepasana čez pas z zamazano, staro tkanico, je bila razcefrana in raztrgana, da se ji je desna stran polnih, deviških grudi videla malone razgaljena. Krilo ji je segalo malce čez koleno, a ko je pocepotala z nogami, se je zavihnilo in lepota njene polne noge se je videla malo više, kot bi se to smelo po zakonih stroge sramežljivosti.

Težko je opisati to dete svobode, ki je stalo pred menoj v vsej nedolžni krasoti in nevede z vsem zaničevanjem do krasnega in razkošnega, kar more obesiti puhla domišljavost na svoje telo, da nadomesti umetno, kar je izgubljeno . . . in kar je ona posedala v tako polni meri.

„Gospod, ali smem s teboj?“

Gledala me je s tistimi velikimi očmi tako neustrašeno, kot da se zaveda svojega lepega obličja, nebeškega telesa, zaradi katerega bi jo marsikdo celo poprosil, ne samo dovolil.

„Kam pa greš?“ jo poprašam, ves zavzet vsled tega nenavadnega srečanja.

„Ti greš v Crveno selo!“

„Kako to veš?“ jo poprašam z nasmehom, ker govorila je z menoj, ko da se pozna od bogvekdaj.

Pokazala je s prstom na črne oblake, ki so viseli že čisto nizko, in me je prijela za roko.

„Kaj ne, da grem lahko s teboj!“ me je skoro poprosila, videč, da jo še vedno začudeno ogledujem.

„Odkod pa prihajaš?“ jo poprašam, ker temna slutnja, katere sem se skoro prestrašil, mi je padla v um.

„Odkod?“ se nasmehne in me potreplje prav prijateljsko po rami. „Tam gori sem bila pri pastirjih, pa so me zapodili; ne marajo me! Eden me je hotel objeti, pa sem ga udarila in nato so me zapodili.“

„Kako ti je pa ime?“

„Tosulka!“ mi odgovori glasno.

„Tosulka,“ ji nasvetujem — „najbolje je, da se vrneš v vas, dokler še nisi predaleč, saj vidiš, da bode dež. Do Crvenega sela pa imava še kaki dve uri in pol.“

(Dalje prih.)

GDC. INA ŠIPANKOVA

(v ulogi „Santuzze“: Cavalleria rusticana).

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

A. Aškerc: Akropolis in Piramide. Poetični sprehodi po orijentu. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. Str. 170. Cena broš. K 3.—, eleg. vez. K 4-50 h, po pošti 20 h več. Tu je zbral A. Aškerc zopet velik niz lirskih in epskih pesnitev, ki jim je zajel snov na poti v Egiptet in v Grčijo. Med pesnitvami pa je tudi nekaj prav izbornih satir v orientalski obliki, a s slovensko dušo! Več o tej lepi knjigi prihodnjič.

Meško Ksaver: Na smrt obsojeni? Dramatska slika v treh dejanjih. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1908. Natisnila tiskarna ista. Str. 98. Cena K 1. Simpatični naš Meško je svoje dramske slike iz narodnega boja koroških Slovencev mestoma predelal in popolnil ter jih izdal sedaj v lični knjižici. Ta igra je zgodovinski dokument, kako so se Slovenci branili narodne smrti. Zato naj

bi te drame ne nedostajalo v nobeni narodni knjižnici, a naj bi ne bilo tudi nobenega slovenskega odra brez te igre!

Cankar Ivan: Za križem. Naslovno risbo je risal Henrik Smrekar. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. Str. 260. Cena broš. K 3, izv. vez. K 4-50, po pošti 20 h več. Ta knjiga obsega pod naslovom prve črtice 13 raznih povestic in novelic, deloma novih, deloma ponatisnjenih iz naših mesečnikov; kot epilog in posvečenje je dodan sonet. Več prihodnjič.

Žun Valentin: Osnovni nauki o narodnem gospodarstvu. V Ljubljani 1908. Založila Narodna knjigarna. Natisnil Iv. Pr. Lampret. Str. 320. Cena 3 K, s pošto 3-20 K. Iz še mlade vede napisati tako narodnogospodarsko delo v slovenščini, ki ji nedostaje še terminov, je težavno, zato zaslužno. Žun je začel orati ledino na tem polju ter je položil temelj slovenski narodni gospodarski znanstveni literaturi, ki se mora čim bolj razširiti med širše narodne sloje. Knjiga obsega poleg razlage

osnovnih pojmov sledeča poglavja: Predpogoji uspešnega razvoja gospodarstva. — Pridobivanje. — Kroženje. — Razdeljevanje. — Trošenje dobrin. — Zgodovinski razvoj nar. gospodarstva.

Govekar Minka: Dobra gospodinja. V Ljubljani 1908. Založil L. Schwentner. Str. 225. Cena 3 K. Ta praktična, z narodnogospodarskega, pedagoškega, zdravstvenega in rodoljubnega stališča prav dobrodošla knjiga je prvo književno delo svoje stroke. Velekoristna je vsaki hiši, za božič najlepše darilo ženam in dekletom. Več prihodnjic.

Jeršinovič Anton: Livijev komentar. V Ljubljani 1908. Založilo Društvo slovenskih profesorjev. Prva knjiga. Str. 39. Cena 60 h. Prav je, da se emancipujemo tudi v tej književni stroki tujstva; ta komentar pa je zano dokaz, da ima društvo profesorjev ogromno nalogo, ki jo more izvršiti le z združenimi močmi svojih članov.

Champol: Mož Simone. Prevel Vladimir Levstik. Založila in tiskala Katoliška tiskarna. Cena 1 K 40 h. Po pošti 1 K 60 h. Jako srečno roko je imelo založništvo, ko je izdalo ta lepi, vseskozi zanimivi in umerjeno moderni roman, ki je našel tudi že svojo pot v dramsko slovstvo v obliki prav efektne, psihološko zanimive drame. Zlasti ženstvu se ta roman mora priljubiti. Silna ljubezen matere in heroična požrtvovalnost hčerke, bolestopna ljubezen sina ter moška energija in treznost celega moža so v tem romanu osi, okoli katerih se vrši vse napeto dejanje. Značaji belolase lady, „rojene vladarice“, moderne junakinje Simone, njenega lehkomišelnega očeta, plitke matere, plemenitega trpina Richarda in blagega odvetnika Osmina so očrtani izvrstno. To lepo knjigo, ki jo kazi le zelo površna korektura, prav toplo priporočamo slovenskemu občinstvu, zlasti staršem, ki napravijo svojim hčeram lepo in koristno darilo s tem romanom! Prevod je gladek, vendar ni brez slovničnih hib. Izdaja je elegantna.

Trošt Ivo, nadučitelj v Tomišlju pod Ljubljano, je praznoval spočetka decembra t. l. 25letnico svojega pisateljevanja. Trošt je plodovit pisatelj ter sodelavec „Edinosti“, „Sl. Naroda“, „Doma in Sveta“, „Sl. Matice“ in raznih mladinskih listov. Skromnemu literatu čast!

Stoletnica rojstva dr. Janeza Bleiweisa. 11. nov. t. l. je minilo 100 let, odkar se je narodil v Kranju zdravnik, pisatelj, urednik in narodni voditelj dr. Janez Bleiweis. Umril je 1. 1881. v Ljubljani.

† **Ciperle Josip,** meščanski učitelj na Dunaju, pedagoški pisatelj, je umrl 21. novembra t. l. v 50. letu v Ljubljani. Svoj čas je pisal več pedagoških del in potopisov ter je vzbudil precejšnjo pozornost kot nasprotnik učiteljic in ženske višje vzgoje sploh. Zadnja leta je živel docela pozabljen med Nemci.

† **Danilo Fajgelj.** 8. okt. je umrl v Gorici slovenski skladatelj in nadučitelj Fajgelj, zadnja leta organist v župni cerkvi sv. Ignacija v Gorici. Fajgelj je bil jako plodovit skladatelj ter je zlasti cerkveno glasbeno slovstvo izdatno pomnožil.

Katalinič - Jeretov Rikard: Sa Jadrana. Pjesme. (1902—1908). Zadar 1908. Vlastita naklada. Tisak Dioničke tiskare v Zagrebu. Str. 123. Cena 1:50 K. Velempatični dalmatinski hrvatski pesnik Katalinič - Jeretov nam je poklonil menda že tretjo pesniško zbirko lirskih in epskih biserov. To poslednjo zbirko je posvetil „miloj uspomeni hrvatskoga književnika Evgenija Kumičića, koji je našu Istru volio i perom prodičio.“ Več prihodnjic. Prijateljem hrvatskega jezika to zbirko najtopleje priporočamo, ker je lahkoumljiva, polna

toplega domovinskega žara in nežne poezije, pri tem vsekozi iskrena, brez afektacije in modernističnega spakovanja.

† **Miličević Milan G.** Dne 17. novembra t. l. je umrl v Belgradu odlični srbski pisatelj, prevajalec in znanstvenik, Miličević, člen kr. akademije, star 77 let. Njegove zbirke o srbski kulturni zgodovini so stalne vrednosti. Pisal je izredno lepo srbsčino. Pokojni učenjak je bil prisoten pri odkritju Prešemovega spomenika v Ljubljani.

Gruszecki A.: Na wulkanie. Powieść. Wydanie 2. Cena 4 krone. Revolucijsko gibanje v Rusiji, ki je bilo tako mogočno in grozno v svoji pojavi, je moralo naposled najti izraza tudi v književnosti poljski. Gruszecki, znani romanopisec, je podal čitateljem po dovrstitvi revolucionarnih „Bojowników“ v novi povesti „Na wulkanie“ umetniško, sicer pa polne groze sliko življenja v kraljestvu poljskem. To povest čitaš z neprestano naraščajočim zanimanjem ter se delo odlikuje zlasti z živim dejanjem, lepim jezikom in plastiko v slikah.

Gruszecki A.: Swiatlodawcy. Powieść. Cena 2 kroni 60 vin. Ta povest nas vodi na povsem novo, doslej še neobdelano polje ljudskega šolstva v Galiciji. Pisatelj slika na zanimiv način borbo ljudskega učiteljstva z reakcijskim šolskim zistemom, ki so ga spoznali napredni pedagogi za škodljivega. Poglavitni junak te borbe je mladi učitelj Štefan Gajecki, odlikujoč se z idealizmom, z živo domišljijo ter s pogumom in eneržijo. Pregarjan radi reformatorskih teženj na poprišču javne vzgoje, se je umikal dalje časa srečno udarcem, za kar se je imel zahvaliti pokroviteljstvu jako vplivne kuharice vsevladnega šolskega nadzornika. Naposled pa je bil vendar zaradi osnovanja opozicijskega učiteljskega časopisa odstavljen od službe. V tem romanu se slično kalejdoskopu pojavljajo čitatelju pred očmi živo in slikovito načrtane slike: matura, učiteljska konferencija, šolski pouk, nadzornikova inkvizicija itd. Vse to je posneto in predočeno s takšno spretnostjo, da je ta roman smatrati kot nekak „pendant“ k „Śoli“ Kaveckega. Zato najde ta roman obilno čitateljev. Morda bi ga kazalo prevesti v slovenščino.

Wiek XIX.: Sto lat myśli polskiej. Zyciorys, streszczenia, wyjatki. Pod redakcy Bronisława Chlebowskiego, Ignacego Chrzanowskiego, Henryka Gallego, Gabryela Korbuta, Stanisława Krzeminskiego. Tom IV. Cena 4 krone 80 v. vez. 6 kron 50 v. Tega izborna osnovanega in sijajno urejevanega „Wieka XIX.“ (sto let misli poljske) je izšel sedaj že četrti zvezek, v katerem so uredniki te publikacije uvrstili životopise obenem s posnetki umotvorov Joahima Lelewela, Morica Mochnackega, Štefana Garčinskega, Julija Slowackega in Andreja Towianskega. Opisovanje umotvornosti Slowackega, kateremu je zaradi njegovega jubileja posvečen ves zvezek, spada k najboljšim, kar jih poznamo v poljski književnosti.

Belmont Leo: Socyalizm i sprawiedliwość. Studium etyko-ekonomiczne. Cena 4 krone.

Nadarjen in kaj živahen literat-časnikar, g. Leon Belmont, je nastopil s sedanjim delom, v katerem rešeta socialistično vprašanje raz etično in ekonomsko stališče. Govori o vprašanju vrednosti (cene), o pravu preiskovanja in poizvedeb, o delu in času, o konstrukciji nadvrednosti, o razvoju zamene in naposled prestopa k razboru osnov „Kapitala“ Marksa. To študijo završuje poglavje pod naslovom: „Prava moralne u gospodarstwie społecznem“ (Nravni zakon v društvenem življenju), kjer izpoveduje pisatelj med drugimi naslednje mnenje, ki je obenem posledica njegovih preiskovanj: „Cloveštvo se mora uravnati tako, da bo sleherni imel delo in da nikomur ne bo treba umirati od glada.“

Žeromski Stefan: Duma o hetmanie. Cena 4 krone

20 vin. K najsijajnejšim delom umotvornosti Stefana Žeromskega spada njegova pravkar izdana „Duma o hetmanie“. V ozadju stoji prečista postava hetmana Žolkovskega, ki ima pod svojim poveljništvom jedva iz sedem tisoč mož sestavljeno armado poljskih bojevnikov. Ti se umikajo proti obmejnemu Dnestru pred nadnje hrumečo, nekoliko stotisoč mož broječo armado velikega vezirja Iskendra paše, sestavljeno iz Egipčanov, Arabcev, Tatarjev, Perzijancev, Kurdov, Armencev, Albancev, Bolgarov, Bošnjakov in Srbov. Realizem dogodkov se zliva tu z idealno stranjo umotvora v umetniško celoto. Slog odlikuje ritem, ki je poln glasov, sedaj trdih in gromčih nalik bojnim trombam, pa znovič melkih in sladkih. Celo ondi, kjer se ritem lomi vsled nasilnih, nepričakovanih disonanc, splošna harmonija prav nič ne trpi; nasprotno, očaruje in zanima z nenavadno močjo. Vse delo je odmev mističnih dram in epičnih rapsodij velikega poljskega romantizma, a brez suženjskega posnemanja. Ta odmev ponavlja godba stihov Slovačkega, genijalnih navdihov njegovih glasov v skladbi, prenasičenih skozi in skozi z novodobno pesnijo boleznega pesimizma. Toda ta pesimizem ne vodi k upadku in ne ponižuje, ker doni kot nekakšna skrita pomladna tolažba, ki okrepčuje srce in vzbuja junaške občutke.

Turgenjev Ivan. 3. sept. je minilo 25 let, odkar je umrl v Bougivalu pri Parizu veliki ruski pisatelj Turgenjev. „Živite in ljubite ljudi, kakor sem jih vedno ljubil jaz!“ so bile zadnje besede velikega ustanovitelja slave ruskega lep-slovja. Njegovi „Lovčevi zapiski“ so temeljni kamen silnega ugleda, ki si ga je pridobil Turgenjev s svojimi umotvori nevenljive cene. „Lovčevi zapiski“ so nagnili carja Aleksandra II., da je odpravil tlačanstvo, največji čin med ruskimi liberalnimi reformami. V vseh svojih novelah, romanih in dramah je bil Turgenjev učitelj svojega naroda in ruskih pisateljev.

† **Potjehin A. A.** Dne 29. oktobra je umrl ruski romanopisec in dramatik Potjehin. V svojih delih je obdeloval snovi iz narodnega, uradniškega in meščanskega življenja z vidno moralno in demokratsko tendenco. Ostro je obsojal razdirajoči vpliv mest in tovarn na čestito, pošteno življenje kmetov. Pisal je krasen jezik in ustvaril ostroobrisane značaje. Kritika pa mu je očitala, da je rad sentimentalen in da nima humora. Bil je član znanstvene akademije. Rojen 1. 1829. v Kinešmu, je postal vojak, potem časnikar, končno umetnik. Narod je rad čital njegova pripovedna dela in njegova prva drama „Sodba naroda — ne boga“ (1854) je dosegla lep uspeh. Nato je spisal še več dobrih dram, a ruska cenzura mu je delala težke ovire. Čakal je več let, predno je moglo njegovo delo na oder. Največji uspeh je dosegel z dramo „Okoli denarja“ (iz kmetskega življenja), ki ima mnogo originalnih značajev in je polna dramatičnosti. Izdal je 12 zvezkov svojih zbranih spisov.

Rusko slovstvo nima v novejšem času zaznamovati skoraj nič novih, posebno znamenitih in privlačnih pisateljev, ki bi vzbujali ono senzacijo in ono splošno zanimanje, kakor so ga svoj čas vzbujali Maksim Gorkij in njegov krog modernistov: Andrejev, Skitalec, Bunin, Čirikov in še nekateri drugi. Tudi najboljši ruski književni listi prinašajo dela začetnikov, izmed katerih ne doseže nihče ruskih narodnih junakov Gorkega in Andrejeva. Še v večji meri pa polnijo predale ruskih listov prevodi inozemskih pisateljev, Hauptmanna, Sudermanna, Wildeja, Knut Hamsuna i. dr. Rusko občinstvo hoče namreč tudi izpremembe; naveličalo se je „rdečega smeha“, tuge in joka. Celo drame toli popularnega in priljubljenega Gorkega odbija danes ruska publika, dočim jih je še pred dvema letoma jedva pričakovala. To je jasno

pokazala premijera „Letoviščarjev“. Koncem prvega dejanja so pisatelja skoraj zadušili z venci in s ploskanjem. Toda že v drugem dejanju je isto občinstvo kričalo in žvižgalo ter psovalo avtorja. Listi so naslednjega dne pisali jako različno; Gorkij pa je bil odšel užaljen v tujino. Spočetka se je o njem pisalo mnogo, potem so listi utihnili. Po romanu srednje vrste „Mati“ se ni Gorkij več javil z večjim delom, dokler ni naposled stopil na oder z dramo „Poslednji“. Kakor vse druge, je tudi ta njegova drama niz slik, mračnih in odurnih, prizori brez rastočega razvijanja burnih čustev, brez dramatičnega dejanja. „Poslednji“ nekoliko spominja na „Vanjuščino deco“ Čirikova. Tudi tu vladata v obitelji pekel in nesloga. Drama ni bila sprejeta z istim navdušenjem kot „Na dnu“. Večjo pozornost je vzbudil Andrejev s svojo duhovito dramo „Obitelji obesencev“, kjer plastično in docela realistično ter tudi dramatično opisuje strašno življenje na smrt obsojenih zločincev, ki vidi na njih pisatelj vendar dovolj lepih človeških čednosti, da bi jim človeška družba smela podariti življenje. Karakteristično delo najnovejšega ruskega slovstva je tudi druga drama Leonida Andrejeva „Glad“, ki veje iz nje pravi ruski pesimizem. Pisatelj je ustvaril v tej svoji drami pretresljive tragike polne prizore, ki podajajo simbolično sliko poslednje ruske revolucije. Mnogo ostrih debat je povzročil mladi ruski pisatelj Arcybašev s svojim romanom „Sanin“, kjer razpravlja seksualna vprašanja z uprav brezobzirno odkritostjo. Sanin, junak istoimenskega romana, je moderna individualnost prve vrste; socijalne dolžnosti, delo za druge, žrtve . . . vse to so mu anahromizmi, ki se jim posmehuje. „Vzvišen“ je nad takimi „malenkostmi“. Avtor je hotel napraviti iz Sanina pravega velikana med Lilitupanci in je pomakal zato svoje pero v jako žive barve. Toda Sanin je čestokrat trivijalen fatalist, a malokdaj močan značaj ter le odbija s svojim „nadčloveštvom“. Bolje so se posrečile pisatelju nekatere stranske osebe, ki so očitane prav krepko, psihološko izvrstno. Zanimiv je roman predvsem zato, ker ni tako mračen, kakor vsa novejša ruska dela, nego veje iz njega življenja veselo, optimistično naziranje. Leonida Andrejeva drama „Glad“ in Arcybaševa roman „Sanin“ sta sedaj najznačilnejši deli moderne ruske literature.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Slovensko gledališče. a) Drama. Tekom meseca novembra so se uprizorile sledeče dramske novosti: **Bobrov kožuh**, komedija, nemški spisal Gerh. Hauptmann, **Maškara da**, igrokaz, nemški spisal Lud. Fulda, **Mati**, igrokaz, spisal Fr. Ks. Meško; ponavljale so se igre: **Mlinar in njegova hči**, **Divji lovec**, **Vražja misel**. b) Opereta: **Netopir** Ivana Straussa in **Valčkov čar** O. Straussa. c) Opera: **Samson in Dalila** Saint-Saënssa, **Zrinjski lv. pl. Zajca** in **Madame Butterfly** G. Puccinija. Meseca oktobra t. l. je bilo med 17 predstavami 11 razprodanih, ki so donesle čistega dohodka 5553 K; meseca novembra je bilo med 15 predstavami 12 razprodanih, ki so nesle všteti dohodek gostovanja v Gorici) čistih 5265 K. Meseca oktobra se je prihranilo pri repertoirju 660 K, novembra pa 120 K. Za godbo se je izplačalo oktobra 1040 K, novembra pa 850 K. Letos je bil v oktobru čisti dohodek za 1328 K (ozir. s prihranki 1988 K), v novembru za 1495 K (ozir. s prihranki 1615 K) večji kakor lani.

„Glasbena Matica“ v Ljubljani je priredila v nedeljo, dne 8. novembra 1908 zvečer v veliki dvorani hotela „Union“ velik koncert v prid dobrodelni akciji „Za otroka“

na Kranjskem pod vodstvom gospoda koncertnega vodje M. Hubada. Sodelovali so: gospa Lili Nordgartova, operna pevka slovenskega gledališča (sopran), gospod Julij Betetto, c. kr. dvorni operni pevec z Dunaja (bas), orkester „Slovenske Filharmonije“, pevski zbor „Glasbene Matice“ in oddelek šolskega moškega zbora „Glasbene Matice“. Vzpored je bil povsem umetniški. Anton Dvořák: 149. psalm „Nova pesem stvarnika poslavi!“ za mešan zbor in orkester se je izvajal eksaktno. Balado Karla Loeweja Menih iz Pize in pesem P. I. Čajkovskega Hrepenenje je pel g. Julij Betetto, na klavir spremljal g. Anton Trost. Franca Schuberta Simfonija v h-molu. I. Allegro Moderato. II. Andante con moto, je izvajal orkester „Slovenske Filharmonije“ pod vodstvom g. kapelnika V. Talicha z bravuro in imponujočim temperamentom. H. Hermanna Tri potnike in Salomona je pel g. Julij Betetto, na klavir spremljal g. Anton Trost. Anton Dvořák Te Deum. Za sopran- in bassolo, mešan zbor in orkester. Sopransolo gospa L. Nordgartova, bassolo g. Julij Betetto. Ta točka je bila poleg Schubertove simfonije višek koncerta. — V petek, dne 20. novembra 1908 zvečer je bil v veliki dvorani hotela „Union“ koncert slavnega pianista Leopolda Godowskega. Vzpored je obsejal preogromno število najlepših klavirskih točk. Umetniški uspeh je bil prekrasen, užitek najlepši.

Jeranova sodba o Shakespeareju. Popravo „Slovenskega berila za drugi gimnazijski razred“ (Blaznik, Ljubljana 1852) je oskrbel Jeran. V tej čitanki je priobčil dr. Bleiweis „Zgodovino krompirja“, kjer beremo na 28. strani sledeči stavek: „Zna biti — pravi Meyen v svojih knjigah ‚Pflanzengeographie‘ — da je v letu 1586. krompir na Angleško prišel, pa gotovo je, da se ni nič kaj po deželi razširil, zato ker še veliko let potem je bil ondi skoraj popolnoma neznan, kar se iz Šekspirovih angleških iger razvidi, ki se iz krompirja in tacih ljudi norca dela, ki verjamejo, da je krompir živež za ljudi.“ Bleiweis je imenoval tu Shakespearea slavnega, kar je pa Jeran na korekturni poli prečrtal. V svoje opravičilo je napisal na korekturnim polam pridejano osminko: „Ad p. 28. An Hrr. Verf. dseb. Stückes. NB. Shakspeare kann vom kathol. Standpunkte aus der kathol. Jugend nicht als ‚slavni‘ angerühmt werden; er mit seinen fantastischen und vielerseits sehr schmutzigen erotischen Darstellungen sollte vielmehr auch mit seinem Nahmen der Jugend fern bleibe. Dieß fordert nicht nur die Religion, sondern auch überhaupt das Menschenwohl. Bekannt sind die Menge Selbstmorde u. and. Grausensenen, die mittelb. in solchen Lesungen den Ursprung haben. Jeran.“ Dr. Lokar.

Lenskij A. P. Spočetka novembra je umrl ruski igralec Lenskij, člen „Malega teatra“ v Moskvi, velik dramatski umetnik.

Andrejev Leonid: Črne maske. Svetovnoznani ruski pisatelj Leonid Andrejev je spisal novo dramo v petih slikah „Črne maske“, ki se uprizori še ta mesec na „Hudožestvenem teatru“ v Moskvi. Andrejev pa piše tudi še komedijo „Dijaška ljubezen“, od katere je že dovršenih nekaj prizorov.

NAŠE SLIKE.

E. Blume: V božični noči. (Umetniška priloga v štirih barvah.) Sveti večer. Mlada umetnica sameva v svoji razkošno opremljeni sobici, daleč svoji domovini. —

Felicijan pl. Myrbach: Roža med rožami. Baron Myrbach, rojen l. 1853. v Galiciji, je eden najuglednejših avstrijskih umetnikov, ki uživa slavno ime tudi med Francozi. — **Pokrajinska slika iz XVI. stoletja** neznanega umetnika. — **Melita Rojic: Študija** (Umetniška priloga). M. Rojičeva v Gorici je edina slovenska akvarelistka, pa tudi vrla portretistka. Njene študije so polne življenja. Slika akvarele in riše s kredo in tušem, pa tudi s peresom. Mlada umetnica je razstavila že na raznih umetniških razstavah z uspehom svoja lepa dela. — **Gospa Lili Nordgartova**, primadona slovenske opere v Ljubljani, si je s kreacijo težke naslovne vloge v Puccinijevi operi „**Madama Butterfly**“ takoj osvojila vse muzikalne slovenske kroge. Ta mlada umetnica je ne le vrla sopranistka izredno razsežnega glasu, nego tudi jako temperamentna, vedno okusna igralka. Pri tej nadarjeni umetnici je vse naravno, neprisiljeno; nobena kretnja ni nastudirana, proračunana, ali celo manirirana. Gospa Nordgartova je močan talent, ki ustvarja prav izlahka, skoro nehote, spontansko; a prav tako je njeno petje. Poleg najboljših pevske šole in odlične prirojene muzikalnosti ima ta simpatična pevka mnogo pristnega čustva in žive domišljivosti, s katerimi vsekdar samoraslo vsvarja značaje na odru. Njena „Carmen“ je povsem originalna ter je ž njo dosegla nov sijajen uspeh. Tudi njeno odlično sodelovanje v operi „Zrinjski“ in opereti „Valčkov čar“ se je splošno hvalilo. — **Gospica Jožica Hadrbolečeva**, prva operetna subreta in operna pevka v Ljubljani, je za gospo Irmo Polakovo prva pevka, ki si je znala v opereti mahoma pridobiti vsa srca ljubljanske gledališke publike. Gdč. H. ni samo prav dobra, vedno živahna, humorna, a vseskozi decentna in fina v svoji igri, nego razpolaga tudi z izdatnim, dobroizšolanim glasom. Malokateri operetna subreta je obenem tudi glasovno oblagodarjena. V Ljubljani je pela doslej z najlepšim uspehom Franciko v „**Valčkovem čaru**“ in Adelo v „**Netopirju**“; v kratkem nastopi v opereti „Giroflé-Girofla“. Vzlic svoji razposajeui veselosti na odru je gdč. H. v življenju jako resna in vzorno vestna dama, ki govori slovenščino že dokaj gladko. Vsekakor izvrstna akvizicija našega gledališča, ki jo ohrani in razvijaj! — **Gdč. Ina Šipankova**, primadona slovenske opere v Ljubljani, je umetnica redkih darov: ne le da je prava virtuoзка na harpi — kot taka je delovala nekaj let pri najodličnejših nemških odrih — in da igra izborno na klavirju, je gdč. Š. tudi sopranistka najkrasnejšega glasovnega kapitala. Odlično muzikalna ta dama je vedno elegantna igralka. Njen prvi nastop v Saint-Saënsovi operi „Samson in Dalila“ je bil za Ljubljano radosten umetniški dogodek; le njena zasluga je, da se je mogla ta težka opera dati štirikrat zapored v razprodani hiši. Nad vsako pričakovanje je povsem uspela s svojim distingiranim nastopom v „Netopirju“ (kot Rozalinda), dasi še nikdar ni sodelovala v opereti. Kakor z Dalilo pa je iznova navdušila občinstvo s svojo Marenko v „Prodani nevesti“, ki jo je pela v Ljubljani sploh prvič in sicer v svoji materinščini. Njen krasni izgovor zvonke češčine, njena plemenita glasovna višina in naravna igra so nam prinesli v staroznano opero mojstra Smetane novih čarov. Tako je dal letos bratski češki narod slovenskemu gledališču troje svojih hčerâ umetnic, ki delujejo z redko marnostjo in vestnostjo v prospeh in na čast slovenskega naroda.